

IDŹ DO

PRZYKŁADOWY ROZDZIAŁ

SPIS TREŚCI

KATALOG KSIĄŻEK

KATALOG ONLINE

ZAMÓW DRUKOWANY KATALOG

TWÓJ KOSZYK

DODAJ DO KOSZYKA

CENNIK I INFORMACJE

ZAMÓW INFORMACJE
O NOWOŚCIACH

ZAMÓW CENNIK

CZYTELNIA

FRAGMENTY KSIĄŻEK ONLINE

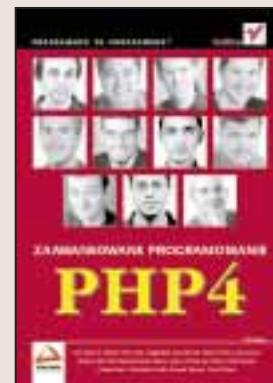
Zaawansowane programowanie w PHP4

Autor: praca zbiorowa

ISBN: 83-7197-729-8

Tytuł oryginału: [Professional PHP 4](#)

Format: B5, stron: 990

W opinii autorów niniejsza książka stanowi doskonałe źródło wiedzy dla aktywnych programistów, wykorzystujących w swojej pracy PHP.

Ta książka ma na celu umożliwienie twórcom aplikacji internetowych tworzenie programów, które będą:

- skalowalne,
- wydajne,
- bezpieczne,
- modularne,
- wielowarstwowe.

Książka ta adresowana jest do programistów, których znajomość PHP pozwala na tworzenie i rozwijanie niewielkich aplikacji WWW. Pomimo że przedstawiamy składnię PHP, liczymy na to, że programiści czytający tę książkę nie będą potrzebowali wykładu na temat podstaw programowania.

Spis treści

O Autorach.....	19
Wstęp.....	23
Dla kogo jest przeznaczona ta książka?	23
Zawartość książki.....	24
Czego potrzeba, aby można było korzystać z tej książki?	27
Konwencje.....	27
Rozdział 1. Droga do PHP.....	29
Dlaczego PHP?	29
Ewolucja języka PHP.....	30
Przeszłość PHP.....	30
PHP dzisiaj.....	30
PHP na ringu.....	30
Przyszłość PHP.....	31
PHP a inne języki.....	31
PHP a ASP.....	31
PHP a Cold Fusion.....	32
PHP a Perl.....	32
PHP a Java.....	32
Licencje PHP.....	33
Dodatkowe źródła informacji.....	33
Rozdział 2. Instalacja.....	35
Mamy już PHP.....	35
Przed instalacją.....	37
Decyzje instalacyjne.....	38
Który system operacyjny?	38
Moduł czy CGI?.....	38
Który serwer WWW?.....	40
Instalacja MySQL, Apache i PHP.....	40
Instalacja w systemie Windows.....	40
Instalacja bazy MySQL.....	41
Jakie komplikacje mogą wystąpić?.....	42
Instalacja serwera Apache.....	43
Jakie komplikacje mogą wystąpić?.....	46
Instalacja PHP.....	46
Konfiguracja Apache do obsługi PHP.....	48
Jakie komplikacje mogą wystąpić?.....	49

Testowanie instalacji PHP	50
Jakie komplikacje mogą wystąpić?	51
Czynności po instalacji	52
Przejsie na ISAPI	54
Instalacja w systemach klasy UNIX	54
Instalacja MySQL	55
Utworzenie użytkownika dla MySQL-a	55
Konfiguracja kodu źródłowego MySQL-a	56
Kompilacja MySQL-a	57
Inicjalizacja MySQL-a	58
Uruchamianie MySQL-a	59
Testowanie MySQL-a	59
Zabezpieczanie MySQL-a	60
Jakie komplikacje mogą wystąpić?	60
Instalacja Apache	60
Czynności po instalacji Apache	61
Jakie komplikacje mogą wystąpić?	62
Instalacja PHP	63
Jakie komplikacje mogą wystąpić?	64
Kompilacja PHP	65
Jakie komplikacje mogą wystąpić?	66
Czynności po instalacji	66
Integracja PHP z Apache	66
Jakie komplikacje mogą wystąpić?	68
Czynności po instalacji	69
Dodatkowe źródła informacji	71
PHP.net	71
Zend.com	72
php4win.de	72
Apache	73
MySQL	73
Rozdział 3. Podstawy PHP	75
Programy w PHP	75
Skrypty PHP	76
Instrukcje	77
Komentarze	79
Literały	80
Literały tekstowe	80
Dokumenty osadzone	81
Literały liczbowe	82
Literały logiczne	82
Zmienne	83
Przypisanie	83
Odwołanie	84
Stałe	85
Typy danych	85
Rzutowanie	86
Operatory i funkcje	87
Operacje ogólnego przeznaczenia	89
Operacje na napisach	90
Funkcje napisowe	91
substr()	91
strpos()	91

htmlspecialchars().....	92
trim()	92
chr() oraz ord().....	93
strlen().....	93
printf() oraz sprintf().....	93
Operacje liczbowe	95
Operacje bitowe	96
Operacje porównania.....	97
Priorytety operatorów	98
Operacje logiczne.....	98
Priorytety operatorów	99
Tablice.....	99
Zmienne zewnętrzne.....	99
Zmienne systemowe, zmienne GET oraz \$HTTP_ Arrays	100
Zmienne POST	101
Cookies	101
Zmienne CGI	101
Zmienne nagłówków HTTP	102
Rozdział 4. Struktury w PHP.....	103
Struktury kontroli przebiegu programu	103
Instrukcje warunkowe	103
If	103
switch.....	106
Pętle	107
while.....	108
do...while.....	109
for	109
Alternatywna składnia pętli	110
Funkcje	110
Definiowanie funkcji.....	110
Zakres zmiennej	112
Czas życia zmiennej.....	113
Rekurencja.....	114
Przypisywanie funkcji zmiennym.....	114
Zastosowanie funkcji w celu uporządkowania kodu	115
Komentarze	118
Tablice.....	118
Inicjacja tablic.....	119
Sekwencyjne przeglądanie tablic	120
Wbudowane funkcje tablicowe	120
count().....	120
in_array().....	121
reset()	121
sort()	121
explode() oraz implode().....	122
Tablice predefiniowane	122
Tablice wielowymiarowe.....	122
Rozdział 5. Programowanie obiektowe w PHP4.....	125
Programowanie zorientowane obiektowo	125
Programowanie proceduralne a programowanie obiektowe.....	127
Znaczenie programowania obiektowego.....	128

Zstępująca metoda tworzenia oprogramowania	128
Klasy	129
Obiekty	132
Metody fabryczne	133
Hermetyzacja (ang.Encapsulation)	135
Dziedziczenie	137
Operator wywołania metody klasy	141
Ponowne wykorzystanie kodu	141
Polimorfizm	142
Metody abstrakcyjne	143
Adekwatność i powiązania	146
Modelowanie obiektowe z użyciem UML	148
Delegacja	150
Analiza i decyzje projektowe	152
Funkcje PHP obsługujące klasy	154
get_class()	154
get_parent_class()	155
Ograniczenia PHP	155
Brak atrybutów statycznych	156
Brak destruktorów	157
Brak wielokrotnego dziedziczenia	158
Modelowanie złożonego komponentu WWW	160
Rozdział 6. Wykrywanie i usuwanie błędów	165
Przegląd błędów programistycznych	166
Błędy składni	166
Błędy semantyczne	167
Błędy logiczne	168
Błędy środowiska	169
Poziomy błędów w PHP	169
Błędy analizy	170
Błędy krytyczne	170
Ostrzeżenia	170
Uwagi	170
Błędy na poziomie jądra	171
Poziomy błędów etapu kompilacji	171
Poziomy błędów definiowanych przez użytkownika	171
Ustawianie poziomów zgłaszania błędów	171
Obsługa błędów	172
Wyciszanie komunikatów błędach	172
Postępowanie w przypadku wystąpienia błędu	173
Sprawdzanie błędów w nietypowych sytuacjach	174
Raportowanie błędów	175
Programy wspomagające wykrywanie błędów	176
Narzędzia do wykrywania błędów wykorzystujące protokół HTTP	177
Klient telnet	177
Serwery nasłuchujące	178
Metoda śledzenia	179
phpCode Site	180
Zdalne systemy wykrywania błędów	185
BODY	185
Zend IDE	187
Testowanie skryptowe	188

Rozdział 7. Wprowadzanie danych i wyrażenia regularne	193
Wprowadzanie danych	193
Formularze	194
Formularze HTML	194
Atrybut action	195
Atrybut method	195
Obsługa wprowadzanych danych	196
Skomplikowane formularze	197
Weryfikacja danych	200
OOH Forms	201
Przykładowa aplikacja	201
Zabezpieczenie przed niewłaściwym użyciem	210
Wyrażenia regularne	211
Podstawy składni wyrażeń regularnych	211
Tworzenie wyrażeń regularnych	213
Weryfikacja poprawności adresów e-mail	215
Wyrażenia regularne w PHP	215
Wyrażenia regularne zgodne z mechanizmami języka Perl	218
Funkcje PHP obsługujące PCRE	220
Rozdział 8. Sesje oraz ciasteczka.....	225
Sesje	226
Uaktywnianie obsługi sesji w PHP	226
Zastosowanie sesji PHP	227
Uruchamianie sesji	228
Rejestrowanie zmiennych sesji	228
Tworzenie własnych procedur obsługi sesji	230
Ustawianie bazy danych	230
Adresy URL	235
Bezpieczeństwo	235
Ciasteczka	236
Bezpieczeństwo	237
Zastosowania ciasteczek	237
Termin ważności	238
Ścieżka	239
Domena	239
Przykładowa aplikacja wykorzystująca ciasteczka	240
setcookie()	241
Ustawianie parametru okresu ważności ciasteczka	242
Ograniczanie dostępu	243
Usuwanie ciasteczka	246
Łączenie informacji z ciasteczek	246
Problemy z ciasteczkami	248
Dodatkowe funkcje obsługi sesji	250
Rozdział 9. Obsługa plików	253
Pliki	253
Otwieranie plików	254
Zamykanie plików	255
Wypisywanie zawartości plików	255
Odczyt zawartości plików	256
Zapis do plików	257

Nawigowanie po pliku	257
Kopiowanie, usuwanie i zmiana nazw plików	258
Określanie atrybutów plików	259
Katalogi	260
Dodawanie i usuwanie katalogów	262
Przesyłanie plików z przeglądarki	263
Przesyłanie plików za pośrednictwem metody PUT	264
Przesyłanie plików z wykorzystaniem metody POST	264
Przykładowa aplikacja obsługi systemu plików	267
Aplikacja służąca do przechowywania plików online	267
Wspólne mechanizmy	270
Rejestracja nowego użytkownika	272
Logowanie	276
Tworzenie katalogów	282
Usuwanie katalogu lub pliku	282
Wysyłanie plików na serwer	283
Przeglądanie plików	284
Przeglądanie katalogów	285
Wylogowanie	286
Rozdział 10. Programowanie klientów FTP	287
Uaktywnianie obsługi FTP w PHP	288
Rozszerzenia obsługi FTP w PHP	288
Tworzenie aplikacji klientów FTP	289
Procedury ułatwiające korzystanie z FTP	290
Klient FTP oparty na WWW	299
Tworzmy klienta FTP	308
Przegląd funkcji FTP według zastosowania	311
Nawiązywanie i zrywanie połączenia	311
Operacje na katalogach	312
Obsługa plików	312
Alfabetyczny przegląd funkcji FTP	313
Podstawowe polecenia FTP oraz odpowiadające im funkcje PHP	323
Rozdział 11. Poczta elektroniczna i grupy dyskusyjne	327
Jak działa poczta elektroniczna?	328
Niezbyt tajni agenci	329
SMTP	329
Struktura listu elektronicznego	331
Nagłówki listu elektronicznego	331
Nagłówki wymagane	332
Nagłówki opcjonalne	334
Wysyłanie listów elektronicznych z wykorzystaniem funkcji mail()	335
Wykorzystanie funkcji mail()	335
Tworzenie klasy KlasaPocztowa	338
Testowanie klasy KlasaPocztowa	344
Tworzenie klasy KlasaPocztowaSMTP	345
Testujemy klasę KlasaPocztowaSMTP	352
List elektroniczny w formacie MIME	353
Pola nagłówka listu elektronicznego w formacie MIME	354
Tworzenie klasy KlasaPocztowaMIME	358
Testowanie klasy KlasaPocztowaMIME	362
Tworzenie klasy KlasaPocztowaSMTP_MIME	363

Usenet	364
Jak działa Usenet?	365
Przykładowa sesja NNTP	365
Kody odpowiedzi serwera NNTP	368
Anatomia artykułu grupy dyskusyjnej	370
Tworzenie klasy NNTP	371
Testowanie klasy KlasaNNTP	377
Łączymy w całość wszystkie elementy	378
Dodatkowe źródła informacji	385
Rozdział 12. Pobieranie listów elektronicznych i artykułów grup dyskusyjnych.....	387
Protokoły służące do pobierania poczty elektronicznej	388
POP	388
Przykładowa sesja POP	389
IMAP	390
Znaczniki	391
Formaty skrzynek pocztowych	391
Przykładowa sesja IMAP	392
Porównanie protokołu POP z IMAP	396
Pobieranie poczty elektronicznej za pomocą PHP	397
Połączenie z serwerem	397
Przykład połączenia	399
Tworzenie klasy Webmail	400
Atrybuty	400
Testowanie klasy Webmail	403
Pobieranie zawartości skrzynki pocztowej lub grupy dyskusyjnej.....	403
Pobieranie zawartości skrzynki lub grupy dyskusyjnej w klasie Webmail	410
Nowe atrybuty	410
Testowanie klasy Webmail	413
Pobieranie listów i artykułów	414
Odczytywanie listów z wykorzystaniem klasy Webmail	416
Nowe atrybuty	416
Testujemy klasę Webmail	420
Praca ze skrzynkami	422
Zarządzanie skrzynkami z wykorzystaniem klasy Webmail	425
Nowe atrybuty	425
Operacje na listach i artykułach	428
Operacje na listach wykonywane z wykorzystaniem klasy Webmail	430
Nowe atrybuty	430
System obsługi poczty elektronicznej oparty na przeglądarce WWW	433
Atrybuty	433
Dodatkowe źródła informacji	447
Rozdział 13. Sieci i protokoły TCP/IP	449
Internet Protocol	450
Protokoły warstwy transportowej	451
TCP — Transmission Control Protocol	451
UDP — User Datagram Protocol	452
Tłumaczenie nazw domen	452
Hierarchiczny system rozproszony	453
Wykorzystanie DNS w PHP	454
Biblioteka Resolver	458

Gniazda	463
Gniazda i PHP	464
Aplikacja klienta pocztowego	469
Network Information Service	471
Serwery NIS	472
Klienci NIS	473
Mapowania NIS	473
NIS i PHP	475
Simple Network Management Protocol	477
Agenci i zarządcy	477
Protokół SNMP	478
Get	478
Get Next	479
Set	479
Trap	479
Organizacja danych SNMP	479
Funkcje SNMP w PHP	480
Rozdział 14. LDAP	485
Katalogi	485
LDAP	486
LDAP a tradycyjne bazy danych	486
Składniki LDAP	488
LDAP — charakterystyka	488
Globalne usługi katalogowe	489
Otwarty standard komunikacyjny	489
Rozszerzalność i elastyczność	489
Heterogeniczne repozytorium danych	489
Bezpieczny protokół z kontrolą dostępu	490
Zastosowania LDAP	490
Elementy terminologii LDAP	492
Modele LDAP	493
Model informacyjny	493
Model nazw	495
Model funkcjonalny	496
Zaawansowane cechy LDAP	499
Operacje asynchroniczne	499
Replikacja	499
Odsyłacze	500
Bezpieczeństwo	500
Właściwości rozszerzone	500
Oprogramowanie LDAP	501
Instalacja i konfiguracja serwera LDAP	502
Plik konfiguracyjny serwera OpenLDAP	502
Uruchamianie serwera slapd	504
Sprawdzanie instalacji	505
Obsługa LDAP w języku PHP	505
Interfejs LDAP API języka PHP	506
Funkcje połączeniowe i kontrolne	506
Funkcje wyszukujące	508
Funkcje modyfikujące	514
Funkcje obsługi błędów	516
Przykładowa aplikacja klienta LDAP w języku PHP	516

Rozdział 15. Wprowadzenie do programowania aplikacji wielowarstwowych	533
Rozwój aplikacji WWW	533
Wielowarstwowość	535
Warstwa danych	535
Model plikowy	536
Model relacyjny	537
Model XML	538
Model mieszany	540
Warstwa logiki aplikacji	540
Warstwa prezentacji	540
Urządzenia korzystające z sieci WWW	541
Architektury projektowania wielowarstwowego	541
Architektura oparta na języku HTML	542
Warstwa danych	543
Warstwa logiczna	543
Warstwa prezentacji	543
Architektura oparta na języku XML	545
Wyodrębnianie warstw	546
Programowanie modułowe	547
Niezależność warstw logiki i prezentacji	547
Niezależność warstw logiki i danych	547
Niezależność od bazy danych	547
Ankieta — projektowanie aplikacji wielowarstwowej	548
Projektowanie modelu danych	548
Warstwa danych	548
Warstwa logiczna	549
Warstwa prezentacji	550
Klasyczna architektura wielowarstwowa	550
Przypadek 1. Zmiana sposobu wyświetlania wyników głosowania	550
Przypadek 2. Zablokowanie możliwości wielokrotnego głosowania użytkownika	550
Przypadek 3. Wersja Flash aplikacji	551
Rozdział 16. Aplikacja WAP — studium przypadku	553
Analiza wymagań	553
Interakcja z użytkownikiem	555
Dobór oprogramowania	555
Alternatywy dla bazy danych zaplecza	557
Alternatywy dla warstwy pośredniej	557
Projekt schematu bazy danych	558
Tabele bazy danych	558
Użytkownik bazy danych	560
Indeksy	561
Kwestie projektowe warstwy pośredniej	562
Uwierzytelnianie	562
Przechowywanie danych sesji	562
Kwestie związane z językiem WML	563
Wydajność	564
Implementacja	564
Kod aplikacji	566
Warstwa danych i logiki aplikacji	572
Karta powitalna	595
Rejestracja nowego użytkownika	598
Logowanie	599

Karta główna aplikacji	601
Przeglądanie zasobów księgarni	605
Przeglądanie zasobów sklepu muzycznego	607
Wyszukiwanie	609
Dodawanie pozycji do koszyka użytkownika	612
Przeglądanie zawartości koszyka użytkownika	614
Zmiana liczby sztuk poszczególnych pozycji koszyka	616
Zatwierdzanie zakupów	618
Przeglądanie informacji o koncie użytkownika	620
Wylogowanie	623
Rozdział 17. PHP i MySQL	625
Relacyjne bazy danych	626
Indeksy	627
Klucze	627
Normalizacja	629
Strukturalny język zapytań	631
Zapytania definicji danych	632
CREATE DATABASE	632
USE	633
CREATE TABLE	633
DESCRIBE	634
ALTER TABLE	636
DROP TABLE	637
DROP DATABASE	637
Zapytania manipulacji danymi	638
INSERT	638
REPLACE	638
DELETE	639
UPDATE	639
SELECT	640
Połączenia	641
Indeksy	642
Niepodzielność operacji	644
PHP a relacyjne bazy danych	645
Interfejs MySQL języka PHP	645
Biblioteka sieciowa	651
Wyodrębnianie bazy danych	658
Warstwa abstrakcji bazy danych	660
Konstrukcja klasy BD	660
Testowanie klasy BD	664
Rozdział 18. PHP i PostgreSQL	667
PostgreSQL — podstawy	668
Zapytania definicji danych	669
CREATE DATABASE	669
CREATE TABLE	669
ALTER TABLE	672
DROP TABLE	673
DROP DATABASE	673
Zapytania manipulacji danymi	673
INSERT	673
DELETE	674
UPDATE	674
SELECT	675

Interfejs PostgreSQL języka PHP	676
Biblioteka sieciowa	683
Wyodrębnianie bazy danych	687
Rozdział 19. PHP i ODBC	691
ODBC — historia i przeznaczenie	692
Architektura ODBC	693
Standardy SQL	694
Instalacja PHP i ODBC w systemie Windows	694
Instalacja ODBC i PHP w systemach z rodziny UNIX	695
Moduł serwera Apache	695
Interfejs ODBC języka PHP	698
Funkcje połączeniowe	698
Funkcje manipulujące metadanymi	699
Funkcje obsługi transakcji	702
Funkcje dostępu do danych i kursory	703
Najczęstsze problemy	706
Wymagania dla połączeń ODBC	708
MS SQL Server	708
MS Access	710
Nawiązywanie połączenia	711
Wyodrębnianie bazy danych	713
Unified ODBC	713
PEARDB	713
ADODB	714
Metabase	715
Biblioteka sieciowa	715
Rozdział 20. Programowanie aplikacji nieserwerowych w języku PHP	721
Czym jest GTK?	721
Czym jest PHP-GTK?	722
Język PHP w wierszu poleceń	722
Konfiguracja dla systemu Linux	722
Biblioteka libedit	722
Instalacja PHP-GTK	723
Konfiguracja dla systemu Windows	724
Środowisko	724
Instalacja PHP-GTK	725
Automatyzacja zadań	726
Format plików dziennika NCSA CLFF	727
Skrypt analizatora pliku dziennika	728
cron	730
AT	731
Harmonogram zadań systemu Windows	731
Przyjmowanie parametrów wiersza poleceń	731
Skrypty interaktywne	732
Programowanie aplikacji z użyciem PHP-GTK	734
PHP-GTK — podstawy	734
Przykład — program Hello World	737
Interfejs graficzny aplikacji biblioteki sieciowej	739
Dodatkowe źródła informacji	746

Rozdział 21. PHP i XML	747
XML — przegląd	748
Rodzina standardów XML	750
XML a bazy danych	751
SML	752
Konwersja dokumentu XML na format SML	752
XML i PHP	754
Weryfikacja obsługi XML-a	754
Porównanie interfejsów XML	755
SAX a DOM	756
PRAX a DOM i SAX	756
Model SAX	756
Obsługa SAX w języku PHP	758
SAX — kod przykładowy	758
Model DOM	764
Obsługa DOM w języku PHP	764
DOM — kod przykładowy	766
Model RAX	775
Obsługa PRAX w języku PHP	776
XSL i XSLT	780
Sablotron	781
Instalacja i weryfikacja konfiguracji XSL	781
Instalacja w systemie UNIX	781
Instalacja w systemie Windows	781
XSL — kod przykładowy	782
Rozdział 22. Internacjonalizacja aplikacji	787
Internacjonalizacja — pojęcia	787
Internacjonalizacja	788
Lokalizacja	788
Obsługa języka ojczystego	789
Motywy internacjonalizacji aplikacji	789
W czym tkwi problem?	790
Ciągi tekstowe	790
Ciągi statyczne	791
Ciągi dynamiczne	791
Przechowywanie ciągów	792
Wyodrębnienie danych tekstowych z programu	793
GNU Gettext	794
Gettext — informacje podstawowe	794
xgettext i inne narzędzia pomocnicze	795
Aktualizacja tłumaczeń	798
Wady biblioteki Gettext	798
Obiektowe rozszerzenie systemu tłumaczenia	799
Zalety podejścia obiektowego	799
Korzystanie z obiektów i przełączanie języków	800
Konwersja istniejących programów	800
Program nieprzetłumaczony	801
Tłumaczenie programu	801
Obiekty przystosowane do wielojęzyczności przekładu	804
Integracja klasy Wyjscie z aplikacją	806
Dalsze doskonalenie skryptu	808
Wyrażenia regularne	808

Wielkość liter	810
Lokalne formaty daty i czasu	810
Pozyskiwanie dodatkowych informacji lokalizacyjnych — funkcja localeconv()	813
Sortowanie	816
Własna funkcja porównująca	817
Kodowanie znaków	819
Zapisywanie locali	819
Przeładowanie a język	819
Reagowanie na konfigurację przeglądarki	821
Ciągi poszerzone	825
Moduł obsługi ciągów poszerzonych w języku PHP	826
Moduł mod_mime serwera Apache	826
Przykład lokalizacji rzeczywistej aplikacji — PHP Weather	826
Rozdział 23. Bezpieczeństwo aplikacji PHP	831
Czym jest bezpieczeństwo?	832
Zabezpieczanie serwera	832
Zbrojenie serwera	833
Monitorowanie systemu	833
Monitorowanie powiadomień o nowych lukach	834
Najpowszechniejsze rodzaje zagrożeń	834
Zabezpieczanie serwera Apache	836
Dyrektywa User	836
Dyrektywa Directory	837
Zbrojenie serwera Apache	838
Zabezpieczanie PHP	839
Bezpieczeństwo instalacji PHP w trybie CGI	839
Konfiguracja PHP	840
Tryb bezpieczny	843
Zabezpieczanie serwera MySQL	844
MySQL i użytkownik root	844
Sprząatanie	845
Zarządzanie użytkownikami baz danych MySQL	846
Kryptografia	847
Szyfrowanie jednokierunkowe	847
Szyfrowanie symetryczne	850
Szyfrowanie asymetryczne	852
Bezpieczeństwo sieci komputerowej	852
Moduł mod_ssl serwera Apache	853
Instalacja modułu mod_ssl w systemie Linux	853
Instalacja modułu mod_ssl w systemie Windows	854
Konfiguracja modułu mod_ssl	854
Kiedy należy korzystać z połączeń SSL?	855
Bezpieczne programowanie	855
Zagrożenia związane z dyrektywą register_globals	856
Kontrola danych wprowadzanych przez użytkownika	858
Zagrożenia płynące z nieuprawnionego wykonania kodu HTML	859
Pułapki dyrektywy include	859
Kilka porad	860
Dodatkowe źródła informacji	861
Zabezpieczanie serwerów linuksowych	861
Bezpieczne powłoki (SSH)	861

Tripwire	861
Zabezpieczanie Apache	862
Zabezpieczanie PHP	862
Zabezpieczanie MySQL	862
Kryptografia	862
mod_ssl	863
Bezpieczne programowanie	863
Strony WWW poświęcone bezpieczeństwu	863
Pozostałe źródła	863
Rozdział 24. Optymalizacja aplikacji PHP	865
Właściwy język	865
Wyniki testów	866
Optymalizacja kodu PHP	867
Profilowanie kodu	867
Profilowanie skryptów PHP	867
Klasyfikacja wąskich gardeł	871
Techniki optymalizacji	871
Optymalizacja kodu	872
Analiza pętli	872
Wykorzystanie szybszych funkcji	873
Wybór właściwego sposobu przekazywania danych wyjściowych	873
Wybór właściwego sposobu pobierania danych wejściowych	873
Minimalizacja liczby wywołań funkcji echo()	874
Wykorzystanie optymalizatora Zend Optimizer	874
Buforowanie i kompresja danych wyjściowych	874
Przykład skryptu buforującego wyjście	875
Funkcje obsługujące buforowanie wyjścia	875
Buforowanie kaskadowe	877
Kompresja wyjścia skryptu PHP	877
Optymalizacja bazy danych	878
Analiza zapytań	878
Szacowanie efektywności zapytania	878
Optymalizacja tabel	883
Optymalizacja modelu danych	883
Stosowanie indeksów	884
Optymalizacja zapytań SELECT	885
Optymalizacja zapytań INSERT	885
Optymalizacja zapytań UPDATE	886
Optymalizacja zapytań DELETE	886
Optymalizacja połączeń	886
Optymalizacja — wskazówki dodatkowe	887
Buforowanie wyników obliczeń	887
Czym jest buforowanie?	888
Waga buforowania	888
Zalety buforowania	888
Wady buforowania	888
Ogólna metodologia buforowania	889
Wybór metody składowania buforowanych danych	890
Konwencje nazewnictwa	892
Kryteria poprawności	892
Opróżnianie bufora	893
Jakie dane powinny być składowane w buforach wyników?	893
Optymalizacja interpretera PHP	895

Rozdział 25. Biblioteki rozszerzeń języka PHP	897
Biblioteka PDF	898
Instalacja	898
Korzystanie z biblioteki PDFlib	899
Macromedia Flash	903
Ming i LibSWF	903
Korzystanie z biblioteki Ming	904
WAP i WML	912
A gdzie tu biblioteka?	913
Korzystanie z biblioteki HAWHAW	914
Tworzenie dynamicznych rysunków	918
Instalacja biblioteki GD	918
Korzystanie z biblioteki GD	919
Licznik odwiedzin wykonany za pomocą GD	921
Kod licznika odwiedzin	921
Rozdział 26. System uprawnień użytkowników	925
Definicja wymagań	925
Wymagania aplikacji	926
Projektowanie aplikacji	926
Projektowanie schematu bazy danych	927
Tabela Uzytkownik	927
Tabela Uprawnienie	927
Tabela UzytkownikUprawnienie	927
Projektowanie warstwy pośredniczącej	927
Dostęp do bazy danych	928
Klasa Uprawnienie	928
Klasa Uzytkownik	928
Warstwa logiki aplikacji	929
Projektowanie warstwy prezentacji	930
Kodowanie aplikacji	931
Kod obsługi bazy danych	931
Klasa Uprawnienie	932
Klasa Uzytkownik	934
Testowanie klas	938
uprawnienia.php	939
uzytkownikuprawnienia.php	944
Wykorzystanie systemu uprawnień użytkowników	950
Kilka propozycji rozszerzenia systemu	951
Skorowidz	953

5

Programowanie obiektowe w PHP4

Programowanie zorientowane obiektowo (*Object Oriented Programming*) istnieje już od kilku lat. Jego historia wiąże się z powstaniem języków Smalltalk oraz C++. Koncepcja programowania obiektowego zaowocowała następnie powstaniem nowych języków, takich jak Java czy Python. Gdy w grę wchodzi tworzenie skomplikowanych programów, takich jak edytor tekstu czy też gra komputerowa, programowanie obiektowe nie jest zaledwie jedną z opcji dostępnych programiście. Jest to obecnie standardowy sposób tworzenia skomplikowanych programów w sposób ułatwiający ich rozwijanie i zwiększający poziom ich skalowalności, stosowany zarówno w oprogramowaniu komercyjnym, jak i bezpłatnym.

Usprawnienie mechanizmów obiektowych w PHP4 spowodowało znaczne ożywienie w społeczności programistów PHP. Zaczęli oni wykorzystywać zalety programowania obiektowego. W tym rozdziale przyjrzymy się technikom programowania obiektowego od podstaw, pokazując, jaką rolę odgrywają one w PHP, a także wskazując sposoby ich wykorzystania w celu tworzenia eleganckich rozwiązań w dziedzinie aplikacji WWW. Przyjrzymy się kilku sposobom analizy oraz pożytecznym praktykom programistycznym pozwalającym na zwiększenie możliwości powtórnego wykorzystania kodu, a także uproszczenia procesu dalszego rozwoju programów. Zanim jednak zagalopujemy się za daleko, zobaczymy, w jaki sposób powstała koncepcja programowania obiektowego, a także czym różni się ona od tradycyjnych technik programowania proceduralnego. Jeśli jesteś doświadczonym programistą stosującym techniki obiektowe i chcesz zapoznać się z zagadnieniami obiektowymi specyficznymi dla PHP, możesz od razu przejść do podrozdziału „Klasy”.

Programowanie zorientowane obiektowo

Na początku prześledźmy różnice pomiędzy programowaniem obiektowym a klasycznym programowaniem proceduralnym. Przed powstaniem idei programowania obiektowego programy stawały się coraz bardziej rozbudowane i skomplikowane. Systemy te dla dalszego rozwoju wymagały pracy wielu architektów i inżynierów, a proces ten pochłaniał coraz więcej czasu i pieniędzy. Często zachodziła potrzeba dopasowania oprogramowania do zmian w strategii biznesowej. W takim przypadku zmiana istniejących funkcji programu lub dodanie nowych wymagały tygodni, a często miesięcy pracy i okazywało się, że napisanie programu od nowa trwałoby znacznie krócej.

Aplikacje rozrastały się, a usuwanie błędów w nich stawało się poważnym problemem. Wysiłki w celu utrzymania istniejących możliwości systemu zajmowały więcej czasu niż dodawanie nowych funkcji. Kod stawał się coraz bardziej chaotyczny, ponieważ rosła liczba pracowników zaangażowanych w projekt. Błędy projektowe popełnione na początku (co często ma miejsce w przypadku projektów programistycznych prowadzonych w językach takich jak Fortran czy C) były często przyczyną nawarstwiania się problemów. W wielkich firmach, inwestujących ogromne pieniądze w systemy informatyczne niezbędne do prowadzenia biznesu, uświadomiono sobie ogromną potrzebę usprawnienia procesu projektowania i tworzenia oprogramowania.

Wtedy właśnie naukowcy z wielu dziedzin, takich jak informatyka, filozofia czy biologia, stworzyli podstawy nowego sposobu tworzenia oprogramowania, który został ostatecznie nazwany „programowaniem zorientowanym obiektowo”. W procesie tym najbardziej zasłużyli się Alan Kay, twórca języka Smalltalk, oraz Grady Booch, autor nowoczesnych zasad analizy i programowania obiektowego.

Celem tych prac było zażegnanie kryzysu w przemyśle programistycznym przez stworzenie łatwego w użyciu zestawu narzędzi programistycznych. Wspomniani pionierzy techniki obiektowej odkryli, że rozwiązanie problemów programistycznych jest możliwe przez zastosowanie kilku nowych zasad tworzenia oprogramowania, wymagających od programisty nieco więcej wysiłku na początku pracy. Programowanie obiektowe zmusza programistę do spojrzenia na problemy i sposoby ich rozwiązania z nieco innej perspektywy. Kosztem zastosowania technik obiektowych jest niewielkie zmniejszenie wydajności oprogramowania, ale jego dalsza rozbudowa staje się niezwykle łatwa.

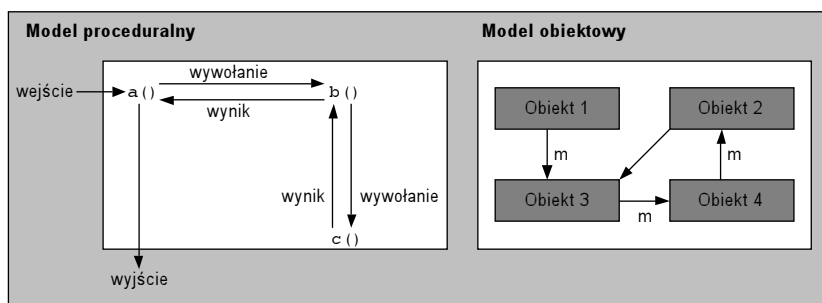
Oczywista jest konieczność kompromisu pomiędzy wydajnością a łatwością rozbudowy. W przypadku niektórych systemów komputerowych, w których krytycznym czynnikiem jest działanie w czasie rzeczywistym lub też które wykorzystują operacje wymagające bardzo dużej wydajności, zastosowanie rozwiązań obiektowych nie wchodzi w grę — właśnie z powodu wymagań dotyczących czasu wykonania. Jednak wszędzie tam, gdzie zastosowanie programowania obiektowego jest uzasadnione, programista może tworzyć programy w sposób niezwykle elastyczny i o wiele bardziej intuicyjny niż do tej pory. Programowanie zorientowane obiektowo wspomaga tworzenie oprogramowania w sposób ułatwiający ponowne wykorzystanie kodu, rozbudowę, wykrywanie błędów i zwiększający czytelność programów.

Wraz z rozwojem technik obiektowych powstawały nowe metodologie prowadzenia projektów informatycznych, takie jak osławione programowanie ekstremalne (*eXtreme Programming*) czy też ujednoczony proces (*Unified Process*). Łatwiej jest obecnie planować fazy projektów, gospodarować zasobami, wtórnie wykorzystywać istniejący kod, a także testować i analizować kod w większych projektach. Faktem jest, że powstanie technik programowania obiektowego miało ogromny wpływ na nasz dzisiejszy, oparty na elektronice świat. Technologie takie jak Java wykorzystują techniki obiektowe do granic możliwości, udostępniając pojedyncze, zorientowane obiektowo rozwiązanie przeznaczone dla różnych platform, począwszy od urządzeń elektronicznych codziennego użytku, poprzez oprogramowanie dla komputerów klasy PC, na potężnych aplikacjach internetowych skończywszy.

Programowanie proceduralne a programowanie obiektowe

A zatem co powoduje, że programowanie obiektowe tak różni się od programowania proceduralnego? Gdy tworzymy oprogramowanie przy użyciu procedur (funkcji), tworzymy programy **zorientowane na kod**. Programy wywołują funkcje, które wywołują funkcje i tak dalej. Dane są przesyłane jako argument wywołania funkcji, funkcja dokonuje modyfikacji danych i zwraca odpowiednie wyniki. Programowanie zorientowane obiektowo to zupełnie inna metodologia. Tutaj programowanie jest **zorientowane na dane**. Obiekty, które wewnętrznie reprezentują dane, zawierają dodatkowo mechanizmy funkcji, zwanych w tym przypadku **metodami**.

Metoda jest usługą (w swej implementacji niezwykle podobną do funkcji), którą obiekt udostępnia swoim klientom (innym obiektom). Gdy obiekt wysyła żądanie usługi do drugiego obiektu, odbywa się to na zasadzie przesłania komunikatu i uzyskania odpowiedzi. Oto porównanie obydwu metod:

Wprowadzenie danych powoduje wywołanie funkcji `a()`, która wywołuje funkcję `b()`. Funkcja `b()` wywołuje `c()`, która zwraca swój wynik do `b()`, która z kolei zwraca swój wynik funkcji `a()`. Funkcja `a()` ostatecznie generuje wynik programu. Funkcja `a()` w typowym programie w `c()` nosiłaby nazwę `main()`. W modelu obiektowym obiekt wysyła żądania usług do innych obiektów, co widać na przykładzie. Tutaj Obiekt 1 wysyła żądanie do Obiekt 3. Z kolei Obiekt 3 wysyła żądanie do Obiekt 4 i tak dalej, aż do momentu, gdy Obiekt 1 uzyska odpowiedź od Obiekt 3 zawierającą wynik końcowy.

Ten mechanizm opiera się na udostępnianiu usług obiektom przez inne obiekty celem przekazywania informacji niezbędnej do ich pracy. Oznacza to możliwość podejmowania decyzji na podstawie informacji uzyskanych z innych obiektów. Przekazywanie komunikatów stanowi samo w sobie przebieg programu. Dane i metody, a także sam kod implementujący obiekty, są zgromadzone w jednym centralnym miejscu.

Różnica pomiędzy tymi dwoma sposobami polega na tym, że obiekty zawierają całe dane oraz mechanizmy działania, które powinny być ze sobą związane, natomiast w rozwiązaniu proceduralnym dane i mechanizmy działania istnieją niezależnie od siebie. Cecha ta pozwala na łatwą analizę kodu wykorzystującego technikę obiektową i zwiększa modularność projektu.

Nie oznacza to jednak, że programy wykorzystujące rozwiązanie proceduralne nie dają się łatwo rozwijać. Wymaga to jednak znacznie więcej uwagi i organizacji ze strony programisty, aby zapewnić odpowiednie umiejscowienie wszystkich elementów. Najlepszą rzeczą

w programowaniu obiektowym jest to, że tworzone obiekty mają sens w projekcie, opierają się na jasnych założeniach, dzięki czemu wszystko wydaje się być dobrze zorganizowane. W bardziej skomplikowanych projektach można wykorzystać wyspecjalizowane rozwiązania, które dodatkowo usprawnią projekt naszego systemu, zapewniając dodatkowe korzyści.

Znaczenie programowania obiektowego

Programista musi sobie uświadomić, że programowanie obiektowe jest czymś więcej niż techniką programistyczną. Nie jest to język ani platforma systemowa. PHP, C++ czy Java są językami obiektowymi, ponieważ wykorzystują to samo rozwiązanie, choć każdy z nich realizuje to na swój unikalny sposób. Nie zmienia to faktu, że programowanie w C++ różni się dość znacznie od programowania w PHP, ponieważ języki te różnią się składnią oraz działaniem konstrukcji językowych.

Jednak ponieważ języki zorientowane obiektowo są skonstruowane wg podobnych zasad, podstawy programowania obiektowego we wszystkich tych językach są podobne. Dlatego należy najpierw nauczyć się podstaw samych koncepcji obiektowych, aby następnie zagłębić się w szczegóły implementacji tych technik w wybranym języku programowania. Przy bliższej obserwacji okazuje się, że PHP obsługuje jedynie podzbiór cech oczekiwanych od obiektowego języka programowania. Ograniczenia PHP w tej dziedzinie zostaną omówione w dalszej części tego rozdziału, a pod koniec rozdziału przedstawimy ich podsumowanie.

Zstępująca metoda tworzenia oprogramowania

Od czasów powstania nauki ludzie wykazują skłonność do dzielenia na kategorie, definiowania i formalizowania wszystkiego, co istnieje na świecie. Programowanie nie jest tu wyjątkiem, ponieważ informatyka wyrasta z silnych korzeni matematyki i logiki. Piękno programowania obiektowego polega na tym, że pozwala ono nie tylko umieścić dane i kod na swoim miejscu, ale również umożliwia podzielenie na kategorie i zdefiniowanie elementów programów w sposób, w jaki postrzegamy elementy naszego świata. Technika ta umożliwia kompleksowe opracowanie projektu, zanim zagłębimy się w szczegóły. Pozwala to na łatwe oszacowanie czasu, zagrożeń i różnych zasobów, które mają związek z naszym projektem.

Gdy stworzymy program, możemy podzielić go na wyspecjalizowane części lub moduły. Możemy na przykład wyodrębnić różne warstwy prezentacji, warstwę dostępu do bazy danych, mechanizmy wyszukiwania czy też komponenty odpowiedzialne za bezpieczeństwo. Gdy tworzymy nasze moduły jako wyodrębnione elementy, zyskujemy pewność, że zmiany dokonane w jednym z obiektów nie będą miały wpływu na drugi. Dodatkowo będziemy mogli ponownie wykorzystać obiekty w innych aplikacjach. Możemy również z łatwością rozbić nasze moduły na podmoduły, a w końcu na pojedyncze klasy, które stanowią najmniejszy komponent w programowaniu zorientowanym obiektowo. Przyjrzyjmy się teraz temu najmniejszemu komponentowi w programie zorientowanym obiektowo, czyli klasie.

Klasy

Klasa jest definicją reprezentacji określonego typu danych. Klasy służą jako sposób modelowania różnych typów danych w naszym systemie. Gdy chcemy utworzyć obiekt, najpierw użyjemy słowa kluczowego `class`, aby zdefiniować go, zanim użyjemy go w naszym skrypcie w PHP. Różnica pomiędzy klasą a obiektem polega na tym, że klasa definiuje obiekty używane w programie. Zanim dowiemy się, w jaki sposób tworzyć klasy, musimy zacząć myśleć o klasach jak o reprezentacji pojedynczej idei. W trakcie projektowania klasy trzeba starać się, aby realizowała konkretny cel w sposób jak najbardziej kompletny, nie wykraczając jednak poza przeznaczenie przypisane tej idei.

Klasa w PHP składa się z trzech głównych elementów: atrybutów (reprezentujących dane), metod oraz konstruktorów. **Atrybut** stanowi porcję danych przechowywanych przez obiekt. Obiekty mogą zawierać dowolną liczbę atrybutów — na przykład jeśli chcielibyśmy przedstawić samochód w postaci klasy, kierownica i skrzynia biegów byłyby atrybutami klasy `Samochod`. **Metody** określają usługi, które obiekt udostępnia swoim klientom w celu manipulowania atrybutami. Przykładowo klasa `Samochod` może udostępniać metody umożliwiające wykonanie manewru skrętu pojazdem, wykorzystując wewnętrzny atrybut reprezentujący kierownicę.

Konstruktor jest specjalną metodą inicjującą obiekt do stanu gotowości. W PHP w każdej klasie może być zdefiniowany tylko jeden konstruktor. W klasie `Samochod` sensowne wydaje się dodanie atrybutów `nadwozie`, `silnik`, `kola`, `skrzynia_biegow`, `siedzenia` i tym podobne. Gdy klient zechce użyć metod obiektu, konstruktor zapewnia, że każda z metod będzie działać na prawidłowych atrybutach i zwróci oczekiwany wynik, na przykład aby można było włączyć radio w samochodzie, musi być ono zamontowane. W tym przypadku konstruktor jest odpowiedzialny za zamontowanie radia przed jego użyciem.

Oprócz realizowania funkcji inicjowania obiektu do stanu gotowości, dodatkową różnicą między konstruktorami a metodami jest to, że konstruktory nie zwracają jawnie żadnych wartości. Każdy konstruktor zwraca nowo zainicjowany obiekt, gotowy do użycia w programie. Dlatego użycie instrukcji `return` w definicji konstruktora jest nielegalne. W dalszej części rozdziału zajmiemy się szerzej problematyką wykorzystania obiektów w programach.

Często spotykanym problemem jest konieczność opracowania prawidłowego projektu obiektów i konstruktorów. Jeśli konstrukcja klasy zmusza programistę do „ręcznego” inicjowania atrybutów przed ich użyciem lub też zachowania określonej kolejności inicjowania atrybutów, prowadzi to do powstania zagmatwanego i nieczytelnego kodu. Programowanie zorientowane obiektowo pozwala uniknąć takich sytuacji. Jeśli klasa zostanie zaprojektowana w sposób nie wykorzystujący konstruktora do inicjacji kluczowych atrybutów, projekt taki uznajemy za nieprawidłowy. Uważaj, aby nie wpaść w tę pułapkę.

Dobrze zaprojektowana klasa może nam zaoszczędzić wielu problemów w trakcie programowania, usuwania błędów i rozwijania projektu.

Przyjrzyjmy się ogólnej składni definicji klas w PHP, demonstrującej wykorzystanie trzech typów komponentów:

```
class NazwaKlasy [extends NazwaKlasyNadrzednej]
{
    var $atrybut1;
    var $atrybut2;
    ...
    var $AtrybutN;

    // Konstruktor
    function NazwaKlasy() {
    }

    function metoda1() {
    }

    function metoda2() {
    }
    ...
    function metodaN() {
    }
}
```

Jak widać, klasa jest po prostu zestawem definicji atrybutów (zmiennych) i metod (funkcji). Atrybuty mogą być zmiennymi typów prostych, takich jak liczby czy napisy, lub bardziej złożonych, jak tablice czy inne obiekty. Ponieważ PHP nie wymaga definicji typów, wystarczy po prostu wymienić nazwy atrybutów na początku definicji klasy, tak jak w powyższym przykładzie.

PHP umożliwia tworzenie nowych atrybutów w metodach w trakcie wykonania programu i będą one działać prawidłowo. Jest to jednak uważane za zły nawyk programistyczny. Inni programiści powinni podczas analizy kodu poznać wszystkie atrybuty klasy na podstawie definicji klasy bez konieczności zagłębiania się w szczegóły implementacji metod.

Metody stanowią wszelkie usługi udostępniane przez tę klasę jej klientom. Klientami mogą być inne programy, obiekty, skrypty itd.

Utwórzmy kod dla klasy *Samochod*. W tym przykładzie rozpoczynamy definicję klasy, używając słowa kluczowego `class`. Za dobrą praktykę programistyczną uważa się rozpoczynanie wszystkich nazw klas z wielkich liter, w celu odróżnienia ich od nazw zmiennych i funkcji.

Programiści przestrzegają tej zasady od lat. Dzięki temu łatwo jest odróżnić konstruktor od innych metod w klasie. Innym dobrym zwyczajem jest nazywanie plików tak samo, jak klasy, na przykład *Samochod.php*. Pojedynczy plik powinien zawierać definicję tylko jednej klasy. Jeśli masz wiele klas odwołujących się wzajemnie do siebie — tworzą kolekcję klas, powinieneś umieścić je w katalogu głównym swojej aplikacji. W przypadku dużych projektów taki zwyczaj staje się wymogiem.

Gdy projekt się rozrośnie, konieczne stanie się wykorzystanie struktury drzewiastej w celu przechowywania klas wykorzystywanych w aplikacji. Będziesz zmuszony do wykorzystania dyrektyw `include_once()` lub `require_once()`, aby włączyć pliki definicji tych klas do swoich skryptów.

```
<?php
//Samochod.php
class Samochod
{
```

W nieprawdopodobnie prostym modelu samochodu klasa składa się z silnika i stacyjki rozrusznika służącej do uruchomienia pojazdu. Prawdziwy samochód będzie składał się z nadwozia, drzwi, pedałów gazu, sprzęgła, hamulca, kierownicy, skrzyni biegów i wielu, wielu innych elementów. W naszym przypadku chodzi jednak jedynie o demonstrację:

```
var $silnik;
var $stacyjka;
```

Nasz samochód również posiada konstruktor inicjujący silnik i stacyjkę. Gdybyśmy nie zainicjowali tych elementów, każde użycie metod `start()` lub `stop()` zakończyłoby się błędem. Jak wspomnieliśmy wcześniej, zadaniem konstruktora jest zainicjowanie wszystkich elementów obiektu w celu zapewnienia, że wszystkie usługi będą mogły zostać wykorzystane wtedy, gdy będą potrzebne.

Aby odwołać się do atrybutu, należy użyć konstrukcji `$this->` przed nazwą atrybutu. Jest to różnica w porównaniu z Javą i C++, gdzie takie odwołanie do obiektu klasy jest opcjonalne. PHP wymaga tego zapisu, ponieważ język ten nie jest dobrze wyposażony w obsługę zakresów widzialności zmiennych. W PHP istnieją trzy poziomy **przestrzeni nazw**, w których przechowywane są zmienne (przestrzeń nazw jest, ogólnie rzecz biorąc, kolekcją nazw zmiennych).

Na najniższym poziomie występuje przestrzeń nazw używana w celu przechowywania lokalnych zmiennych funkcji i metod. Każda zmienna definiowana na tym poziomie jest dodawana do lokalnej przestrzeni nazw. Kolejna przestrzeń nazw zawiera atrybuty obiektów. Przestrzeń nazw najwyższego poziomu jest używana do przechowywania zmiennych globalnych. Konstrukcja `$this->` wskazuje, że odwołujemy się do zmiennej z przestrzeni nazw obiektu (środkowa warstwa). Jeśli zapomnisz zastosować zapis `$this->`, utworzysz zupełnie nową zmienną w lokalnej przestrzeni nazw. Ponieważ będzie ona odwoływać się do zupełnie innej wartości, mogą powstać trudne do wychwycenia błędy logiczne.

Koniecznym uaktywnij opcję raportowania błędów, którą omówimy w następnym rozdziale. Dodatkowo dodaj kilka asercji, aby zabezpieczyć się przed tym błędem, tak powszechnym przy pracy z klasami.

Metoda `start()` uruchomi samochód użytkownikowi posiadającemu kluczyk, jeśli kluczyk ten jest właściwy.

```
// Konstruktor
function Samochod()
{
    $this->stacyjka = new ZwyklaStacyjka();
    $this->silnik = new Silnik();
}

function start($kluczyk) {
    if ($kluczyk->pasuje($this->stacyjka)) {
```

```

        $this->silnik->start();
        return true;
    }
    return false;
}

```

Metoda stop() sprawdza, czy silnik działa, i jeśli tak, zatrzymuje samochód. Zauważmy, że sprawdzenie stanu uruchomienia samochodu mogłoby zostać przeniesione do metody stop() obiektu silnika, co zwolniłoby nas z konieczności obsługi tego przypadku. Projektując klasy, często napotkasz takie rozterki dotyczące umiejscowienia logiki obiektów. Podejmowanie właściwych decyzji projektowych jest podstawą dobrego i skutecznego tworzenia aplikacji.

```

function stop()
{
    if ($this->silnik->pracuje()) {
        $this->silnik->stop();
    }
}
// inne metody, na przykład obsługa skręcania, ruszania itp.
}
?>

```

Teraz przedstawimy, w jaki sposób można stosować obiekty w programach.

Obiekty

Obiekt w programie jest **egzemplarzem** klasy. Obiekty nazywamy egzemplarzami, ponieważ można utworzyć wiele obiektów (czyli egzemplarzy) tej samej klasy — tak jak na drodze może być wiele samochodów tego samego typu. Aby utworzyć dwa nowe samochody, musimy wykonać następujące dwa wiersze kodu:

```

<?php
$samochod1 = new Samochod();
$samochod2 = new Samochod();

```

W celu utworzenia nowego egzemplarza klasy (to znaczy utworzenia obiektu) używamy słowa kluczowego new. Odwołania do nowo utworzonych obiektów zostają umieszczone w zmiennych \$samochod1 oraz \$samochod2. Mamy więc dwa obiekty samochodów, których możemy użyć. Gdybyśmy chcieli utworzyć dziesięć samochodów, moglibyśmy użyć tablicy obiektów:

```

$samochody = array();
for ($i = 0; $i < 10; $i++) {
    $samochody[$i] = new Samochod();
}

```

Gdy zechcemy uruchomić samochód, wywołujemy jego metodę start() w następujący sposób:

```

$samochodUruchomiony = $samochod->start($mojKluczyk);
if ($samochodUruchomiony) echo("Samochód został uruchomiony.");

```

A gdy zechcemy zatrzymać samochód, piszemy:

```
$samochod->stop();
?>
```

Zauważ, że interfejs naszego obiektu jest łatwy w użyciu. Nie musimy martwić się o to, jak został zaimplementowany. Jako programista musisz tylko znać serwisy udostępniane przez obiekt. Ten program mógłby z powodzeniem sterować procesem uruchamiania i zatrzymywania silnika prawdziwego samochodu. Szczegóły kryjące się za metodami, a także atrybutami mogą pozostać zupełnie nieznane. Koncepcja tworzenia łatwych w użyciu obiektów doprowadza nas do tematu następnego podrozdziału, czyli hermetyzacji. Na razie zajmiemy się jednak tworzeniem egzemplarzy obiektów z wykorzystaniem metod fabrycznych.

Metody fabryczne

Czasem wygodniej jest poprosić obiekt o utworzenie innego obiektu, zamiast samemu wywoływać konstruktor. Klasy udostępniające takie usługi nazywamy **klasami fabrycznymi**, a metody używane do tworzenia obiektów nazywamy **metodami fabrycznymi**. Określenie *fabryczny* wywodzi się ze skojarzenia z fabryką — instytucją wytwarzającą gotowe wyroby. Na przykład fabrykę silników General Motors, produkującą silniki do samochodów, można porównać z obiektem fabrycznym tworzącym obiekty określonego typu. Nie zagłębiając się w szczegóły zaawansowanych technik obiektowych, zademonstrujemy teraz możliwe zastosowanie obiektów fabrycznych w tworzeniu aplikacji WWW. Można je zastosować do:

- zdefiniowania obiektu tworzącego elementy formularzy (takie jak pola tekstowe, grupy opcji, przyciski formularzy itd.) celem umieszczenia go w formularzu HTML. Klasa ta będzie realizować zadania analogiczne do zadań klasy dostępnej w ramach biblioteki *eXtremePHP* (dostępnej na stronie <http://www.extremephp.org/>);
- zdefiniowania obiektu fabrycznego wstawiającego do tabeli bazy danych nowe wiersze i zwracającego odpowiedni obiekt dostępu do danych zawartych w tym konkretnym wierszu.

Przyjrzyjmy się teraz sposobowi definiowania klas fabrycznych na przykładzie tworzenia obiektów `PoleTekstowe` oraz `PrzyciskPotwierdzenia` z poziomu klasy `FabrykaElementowFormularza` (zapożyczzonej z biblioteki *eXtremePHP*).

W przykładzie wykorzystujemy dwa pliki zawierające klasy. Zakładamy, że zostały one utworzone wcześniej. Plik *PoleTekstowe.php* zawiera kod definiujący klasę `PoleTekstowe`, natomiast *Przycisk.php* zawiera kod klasy `Przycisk`. Konstruktory tych klas wymagają podania nazwy i wartości tworzonego elementu:

```
<?php
include_once("../PoleTekstowe.php");
include_once("../Przycisk.php");
```

Dobrym zwyczajem programistycznym jest dodawanie przyrostka „Factory” na końcu nazwy klasy. Zachowanie tej konwencji, stosowanej powszechnie w środowisku programistów wykorzystujących techniki obiektowe, pozwoli innym programistom na pierwszy rzut oka zidentyfikować zadanie klasy:

```
// ElementFormularzaFactory.php
class ElementFormularzaFactory
{
```

Naszą pierwszą metodą fabryczną jest `utworzPoleTekstowe()`. Metoda ta po prostu tworzy pole tekstowe, przekazując parametry `$nazwa` oraz `$wartosc` przekazane przez klienta.

```
function utworzPoleTekstowe($nazwa, $wartosc)
{
    return new PoleTekstowe($nazwa, $wartosc);
}
```

Metoda `utworzPrzycisk()` zostanie zdefiniowana w podobny sposób. Warto używać podanej przez nas (lub podobnej) konwencji nazywania metod fabrycznych (przedrostek `utworz`), aby jednoznacznie zasygnalizować innym programistom, że przeznaczeniem metody jest utworzenie nowego obiektu. Taka praktyka ujednolici terminologię w tworzonych aplikacjach i polepszy przejrzystość kodu.

```
function utworzPrzycisk($nazwa, $wartosc)
{
    return new Przycisk($nazwa, $wartosc);
}
```

Teraz zamiast tworzyć egzemplarze klas `PoleTekstowe` oraz `Przycisk` za pomocą operatora `new`, możemy skorzystać z obiektu klasy `ElementFormularzaFactory`, aby dokonać tego za nas:

```
$fabrykaElementowFormularza = new ElementFormularzaFactory();
$poleTekstoweImie =
    $fabrykaElementowFormularza->utworzPoleTekstowe('imie', 'Jan');
$poleTekstoweNazwisko =
    $fabrykaElementowFormularza->utworzPoleTekstowe('nazwisko', 'Kowalski');
$przyciskZatwierdz =
    $fabrykaElementowFormularza->utworzPrzycisk('zatwierdz', 'Zatwierdź imię
    i nazwisko');
?>
```

Utworzyliśmy egzemplarz klasy `ElementFormularzaFactory`, a następnie utworzyliśmy trzy nowe obiekty z użyciem metod obiektu fabrycznego. Pierwsze dwa wywołania metody `utworzPoleTekstowe()` powodują utworzenie pól tekstowych do wpisania imienia i nazwiska. Wywołanie metody `utworzPrzycisk()` powoduje utworzenie przycisku z napisem `Zatwierdź imię i nazwisko`. W tym momencie nasza aplikacja może wykorzystać utworzone obiekty do dowolnych celów. Nie chodziło nam jednak o znaczenie aplikacji, lecz o zastosowanie obiektów fabrycznych w aplikacjach internetowych.

Klasy fabryczne nie ograniczają się jedynie do udostępniania metod tworzących obiekty. Można swobodnie dodawać metody, które wydają się zasadne w modelu fabrycznym, takie jak metody wyszukujące obiekty w naszej „fabryce” czy metody usuwające, które umożliwiają pozbywanie się obiektów z zasobów fabryki. Decyzje dotyczące takich metod są ściśle uzależnione od projektu i zależą wyłącznie od projektanta aplikacji. Teraz przyjrzyjmy się zasadom hermetyzacji i ukrywania informacji.

Hermetyzacja (ang.Encapsulation)

Gdy zażywasz środek przeciw bólowi głowy, zwykle nie wiesz, z czego się składa. Jedyne, co Cię interesuje, to jego działanie polegające na usunięciu bólu głowy. W podobny sposób programiści wykorzystują obiekty. Gdy stosowaliśmy obiekt klasy `Samochod`, nie wiedzieliśmy niczego o jego skrzyni biegów, układzie wydechowym czy też silniku. Chcieliśmy tylko przekręcić kluczyk i uruchomić samochód. Umożliwienie takiego wykorzystania obiektu powinno stać się głównym celem jego projektanta.

Wszelkie skomplikowane dane i logikę obiektu należy ukryć wewnątrz obiektu, udostępniając jedynie ważne usługi służące do posługiwania się obiektem. W ten sposób dokonujemy hermetyzacji skomplikowanych danych i szczegółów implementacyjnych wewnątrz obiektu. Jeśli dokonamy tego właściwie, osiągniemy dodatkowy zysk w postaci ukrycia informacji.

Jak wspomnieliśmy wcześniej, nieświadomość istnienia oraz rodzaju atrybutów danych przechowywanych w strukturze klasy może stanowić korzyść dla wykorzystujących ją programistów.

Mimo że modyfikacja atrybutów obiektu jest poprawną operacją w PHP, jest to uznane za zły nawyk programistyczny.

Zademonstrujemy kilka możliwych sytuacji, do których może doprowadzić modyfikacja atrybutów obiektu bez korzystania z pośrednictwa interfejsu obiektu. W naszym przykładzie zakładamy, że istnieje metoda ustalająca prędkość samochodu o nazwie `Prędkosc` (`$predkosc`), która kontroluje przekroczenie prędkości 200 km/h, a także sprawdza, czy prędkość nie jest mniejsza od zera. Założmy również, że konstruktor nie zainicjował silnika i stacyjki:

```
$mojKluczyk = new Kluczyk('Kluczyk od Parszaka');
$samochod = new Samochod();
$samochod->silnik = new Silnik();

$samochod->predkosc = 400;
$samochod->start($mojKluczyk);

$samochod->silnik = 0;
$samochod->stop();
```

Powyższy kod zawiera wiele błędów, które w konsekwencji spowodują błąd interpretera lub, co gorsza, spowodują, że program będzie działać nieprawidłowo. W pierwszych trzech wierszach nie utworzyliśmy kluczyka pasującego do naszego samochodu, ponieważ nie skorzystaliśmy z naszego konstruktora.

Kluczyk nie jest potrzebny przed uruchomieniem samochodu, więc nie pojawią się żadne błędy. Następnie przyjrzyjmy się fragmentowi, w którym tworzymy obiekt klasy `Silnik`. Co stałoby się, gdybyśmy zamiast tego fragmentu wpisali `$samochod->Silnik = new Silnik()` (zwróć uwagę na wielką literę w błędnej nazwie atrybutu `Silnik`)? Samochód również nie działałby prawidłowo, ponieważ silnik nie zostałby zainicjowany. Oczywiście, błędy tego typu można łatwo odnaleźć i usunąć, ale nie powinny się one w ogóle pojawić. Następnie usiłujemy uruchomić samochód:

```
$samochod->predkosc = 400; // aby zadziałała kontrola, powinniśmy użyć
                        // $samochod->ustalPredkosc(400)
$samochod->start($mojKluczyk);
```

Gdy samochód zostanie uruchomiony, wystartuje z prędkością 400 km/h. Może to spowodować wypadek i śmierć wielu użytkowników ruchu drogowego. Oczywiście, nie chcemy dopuścić do wystąpienia takiej sytuacji.

Skąd samochód wie, jaki rodzaj kluczyka jest wymagany do jego uruchomienia? W tym celu porówna nasz poprawnie skonstruowany kluczyk ze zmienną, która nie istnieje (co w wyniku daje wartość 0) i w konsekwencji spowoduje, że samochód nie uruchomi silnika. Taki błąd nie zostanie wykryty przez interpreter, ponieważ porównujemy zmienną \$kluczyk, nie kontrolując przynależności do klasy. Dziwną sytuacją byłoby zakupienie nowiutkiego samochodu od dealera tylko w celu sprawdzenia, że kluczyk nie współpracuje ze stacyjką. Na końcu sprawdzimy, co może się stać, gdy przypiszemy wartość 0 atrybutowi silnika:

```
$samochod->silnik = 0;
$samochod->stop();
```

Gdy wywoływana jest metoda stop(), zostaje wywołany błąd wykonania, ponieważ atrybut silnik klasy Samochod nie jest obiektem klasy Silnik, gdyż wymusiliśmy zmianę wartości atrybutu \$silnik na 0. Jak widać, przypisywanie wartości atrybutom bez pośrednictwa metod klasy może spowodować wiele problemów. Gdy nad projektem pracuje wielu programistów, należy przewidzieć sytuację, w której Twój kod będzie czytany, a nawet używany przez innych programistów.

Jaka nauka płynie z powyższego przykładu? Używanie atrybutów obiektu bezpośrednio może mieć następujące konsekwencje:

- brak kontroli wykorzystania atrybutów w przewidywalny sposób;
- naruszenie integralności atrybutów obiektu (lub stanu obiektu) w jeden z następujących sposobów:
 - pogwałcenie zasad określających poprawne wartości danych;
 - pominięcie inicjacji atrybutów;
- tworzenie zbyt skomplikowanych interfejsów;
- zmuszenie programisty do zapamiętania większej liczby informacji na temat powiązań atrybutów z metodami;
- w przypadku ponownego wykorzystania obiektu może pojawić się potrzeba modyfikacji atrybutów. Może to doprowadzić do ponownych błędów podczas tworzenia nowego projektu, a właśnie tego chcielibyśmy uniknąć.

Dobrą zasadą jest takie zaprojektowanie klasy, aby udostępniała usługi realizujące wszelkie operacje na obiekcie. Należy unikać bezpośredniej modyfikacji atrybutów obiektu z zewnątrz i zawsze stosować techniki hermetyzacji danych, aby wykorzystać zalety ukrywania informacji. Niektóre języki oferują techniki blokowania dostępu do atrybutów obiektów z zewnątrz przez deklarowanie ich jako prywatne (*private*) lub chronione (*protected*). W obecnej implementacji PHP nie obsługuje żadnej z tych technik, ale na pewno pomocne okaże się przestrzeganie ustalonych zasad programistycznych.

Dziedziczenie

Zapoznaliśmy się już z podstawowymi elementami programowania zorientowanego obiektowo i z niektórymi jego dobrymi praktykami. Nadszedł czas, aby zapoznać się z mechanizmami udostępnianymi przez programowanie obiektowe, pozwalającymi na podejmowanie przejrzystych strategii rozwiązywania skomplikowanych problemów.

Założmy, że naszym celem jest uporządkowanie i zarządzanie sklepem internetowym typu *amazon.com*. Chcielibyśmy sprzedawać płyty CD, oprogramowanie, kasety VHS, płyty DVD oraz książki. Korzystając z tradycyjnych rozwiązań opartych na funkcjach, możemy utworzyć tradycyjną strukturę do przechowywania informacji o tych mediach, na przykład:

Medium
id
nazwa
typ
wMagazynie
cena
ocena

Oczywiście, istnieje mnóstwo różnic pomiędzy książkami, filmami, płytami CD i oprogramowaniem, więc zechcemy utworzyć dodatkowe struktury przechowujące dane dla określonych typów medium:

PłytaCD	Oprogramowanie	Film	Książka
numerSeryjny	numerSeryjny	numerSeryjny	ISBN
artysta	wydawca	czasTrwania	autor
liczbaUtworow	platforma	reżyser	liczbaStron
nazwyUtworow	wymagania	obsada	
		typ	

Aby napisać program wypisujący elementy tablicy zawierającej nasze media, zastosujemy następujący kod:

```
<?php
// tablica zawierająca 2 elementy
$elementy = array();
$ksiazki = array();
$plytyCd = array();

$element->id = 1;
$element->typ = "ksiazka";
$element->nazwa = "Programowanie w PHP4 dla profesjonalistów";
$element->wMagazynie = 33;
$element->cena = 49.95;
$element->ocena = 5;
$elementy[] = $element;
$ksiazka->isbn = 1246534343443;
$ksiazka->autor = "Ken Egervari, i inni";
$ksiazka->liczbaStron = 500;
$ksiazki[$element->id] = $ksiazka;
```

```

$element->id = 2;
$element->typ = "cd";
$element->nazwa = "This Way";
$element->wMagazynie = 120;
$element->cena = 16.95;
$element->ocena = 4;
$elementy[] = $element;

$cd->numerSeryjny = 323254354;
$cd->artysta = "Jewel";
$cd->liczbaUtworow = 13;
$plytyCd[$element->id] = $cd;

// wypisanie elementów z tablicy
foreach ($elementy as $element) {
    echo("Nazwa: " . $element->nazwa . "<br>");
    echo("Ilość sztuk w magazynie: " . $element->wMagazynie . "<br>");
    echo("Cena: " . $element->cena . "<br>");
    echo("Ocena: " . $element->ocena . "<br>");

    switch ($element->typ) {
        case 'cd':
            echo("Numer seryjny: " . $plytyCd[$element->id]->serialNo . "<br>");
            echo("Wykonawca: " . $plytyCd[$element->id]->wykonawca . "<br>");
            echo("Liczba utworów: " . $plytyCd[$element->id]->liczbaUtworow . "<br>");
            break;

        case 'software':
            // wypisujemy informacje specyficzne dla oprogramowania
            break;

        case 'film':
            // wypisujemy informacje specyficzne dla filmów
            break;

        case 'ksiazka':
            // wypisujemy informacje specyficzne dla książek
            break;
    }
}

```

A jeśli zechcemy dodać jeszcze jeden typ medium? Musielibyśmy wrócić do tego kodu, dodać jeszcze jedną instrukcję `case` i prawdopodobnie uaktualnić w podobny sposób kod w wielu innych miejscach naszej aplikacji. Programowanie zorientowane obiektowo udostępnia nam technikę zwaną **dziedziczenie**, która umożliwia umieszczenie szczegółów specyficznych dla poszczególnych typów obiektów w jednym miejscu, a także pozwala na zgrupowanie cech wspólnych dla wszystkich typów obiektów. Wykorzystując tę technikę, możemy zupełnie wykluczyć instrukcję `switch` w przypadkach podobnych do rozpatrywanego przez nas.

W naszym przykładzie sklepu multimedialnego możemy wyodrębnić podobieństwa pomiędzy rodzajami mediów w jednej klasie obiektów. Klasa taka nosi nazwę **klasy macierzystej**, **klasy podstawowej** lub **klasy nadrzędnej**. W ten sposób utworzymy najbardziej abstrakcyjną implementację (atrybuty i metody), która odnosi się do każdego elementu, jaki chcemy umieścić w naszym sklepie. Poniżej przedstawiamy fikcyjną implementację klasy `Medium`:

```

<?php
define("MIN_OCENA", 0);
define("MAX_OCENA", 5);
// Media.php
class Medium {
    var $id;
    var $nazwa;
    var $wMagazynie;
    var $cena;
    var $ocena;
    function Medium($id, $nazwa, $wMagazynie, $cena, $ocena) {
        if ($wMagazynie < 0) $wMagazynie = 0;
        if ($cena < 0) $cena = 0;
        if ($ocena < MIN_OCENA) $ocena = MIN_OCENA;
        if ($ocena > MAX_OCENA) $ocena = MAX_OCENA;
        $this->id = $id;
        $this->nazwa = $nazwa;
        $this->wMagazynie = $wMagazynie;
        $this->cena = $cena;
        $this->ocena = $ocena;
    }
    function kup() {
        $this->wMagazynie--;
    }
    function pokaz() {
        echo("nazwa: " . $this->nazwa . "<br>");
        echo("Liczba sztuk w magazynie: " . $this->wMagazynie . "<br>");
        echo("Cena: " . $this->cena . "<br>");
        echo("Ocena: " . $this->ocena . "<br>");
    }
    // więcej metod
}
?>

```

Teraz, gdy mamy zdefiniowaną klasę macierzystą, możemy zastosować słowo kluczowe `extends`, aby odziedziczyć atrybuty i metody po tej klasie i zdefiniować klasę potomną klasy `Medium` wyspecjalizowaną pod kątem konkretnego typu mediów, na przykład książek lub filmów. Klasa wyspecjalizowana, powstała wskutek dziedziczenia po klasie macierzystej, nazywana jest **klasą potomną** lub **podklasą**. Przedstawiamy klasę `Ksiazka`, która jest klasą potomną klasy `Medium`. Pozostałe klasy można zdefiniować w podobny sposób.

Dobłą praktyką programistyczną jest tworzenie podklas na podstawie elementu, który w przypadku podejścia proceduralnego wymuszałby wiele rozgałęzień kodu. W naszym przykładzie jest to atrybut `$typ`, który zmuszał nas do tworzenia rozbudowanych instrukcji `case`. Wyeliminowanie tego atrybutu i utworzenie klasy na podstawie informacji, które przechowywał, pozwoli nam znacznie ograniczyć komplikację logiki w naszej aplikacji.

```

<?php
// Ksiazka.php
class Ksiazka extends Medium
{
    var $isbn;
    var $autor;
    var $liczbaStron;
}

```

```

function Ksiazka($id, $nazwa, $wMagazynie, $cena, $ocena,
    $isbn, $autor, $liczbaStron) {
    // Ważne jest, aby najpierw wywoływać konstruktor klasy rodzimej,
    // a dopiero potem przypisywać wartości własnych atrybutów
    $this->Medium($id, $nazwa, $wMagazynie, $cena, $ocena);
    $this->isbn = $isbn;
    $this->autor = $autor;
    $this->liczbaStron = $liczbaStron;
}
function pokaz() {
    Medium::pokaz();
    echo("ISBN: " . $this->isbn. "<br>");
    echo("Autor: " . $this->autor. "<br>");
    echo("Liczba stron: " . $this->liczbaStron . "<br>");
}
// metody
}
?>

```

Gdy klasa `Ksiazka` dziedziczy po klasie `Medium`, automatycznie zawiera atrybuty i metody klasy macierzystej. Aby utworzyć nowy obiekt klasy `Ksiazka`, w jej konstruktorze stosujemy konstruktor klasy macierzystej `Medium()`, a następnie inicjujemy własne atrybuty. Taki projekt uznaje się za elegancki, ponieważ oszczędza nam inicjacji wielu atrybutów, które są już inicjowane w konstruktorze klasy macierzystej. Dotyczy to w szczególności logiki kontrolującej poprawność danych przekazanych w argumentach konstruktora. Na przykład, wartość atrybutu `$wMagazynie` nie powinna być mniejsza od zera, a atrybut `$cena` nie powinien być liczbą ujemną. Umieszczając tę logikę w metodach klasy `Medium`, możemy mieć pewność, że wszystkie klasy potomne będą również miały zapewnioną tę samą integralność danych.

Zwróćmy uwagę na metodę `wypisz()` w klasie `Ksiazka`. Udostępniamy tutaj nową implementację metody wypisującej informacje o obiekcie klasy `Ksiazka`. W tej nowej metodzie wypisujemy atrybuty klasy `Medium` (używając operatora wywołania metody klasy, opisanego w dalszej części rozdziału), jak również atrybuty specyficzne dla tej klasy. Nowa metoda `wypisz()` przesłania metodę `wypisz()` klasy macierzystej `Medium`.

Ponieważ nasze klasy potomne posiadają wspólny interfejs udostępniony przez klasę `Medium`, możemy używać ich w ten sam sposób, co powoduje, że są łatwiejsze w użyciu, a także łatwiej jest je dalej rozwijać. Poniżej przedstawiamy kod wypisujący informacje o dwóch obiektach: pierwszego klasy `Ksiazka` i drugiego klasy `Cd`.

```

$ksiazka = new Ksiazka(0, "Programowanie w PHP", 23, 59.99, 4, "1124-4333-4443",
    ➤ 'Ken Egervari', 1024);
$ksiazka->wypisz();
$cd = new Cd(1, "Positive Edge", 1911, 16.99, 5, "Ken Egervari", 10,
    ➤ $tablicaNazwUtworow);
$cd->wypisz();

```

Zwróćmy uwagę, że wszystkie nasze obiekty klasy `Medium` zachowują się identycznie. Udostępniają metodę `wypisz()`, która nie pobiera argumentów i wypisuje informacje o odpowiednich elementach, ponieważ obiekty „wiedzą”, jakiego są typu. Pozwala to na opracowanie wspólnego interfejsu dla różnych typów obiektów. W jaki sposób może to pomóc nam wypisywać informacje o różnych elementach w naszym sklepie? Zademonstrujemy to w podrozdziale zatytułowanym „Polimorfizm” w dalszej części rozdziału. Teraz jednak przyjrzyjmy się jeszcze kilku interesującym zagadnieniom dotyczącym dziedziczenia.

Operator wywołania metody klasy

Przyjrzyjmy się nowemu operatorowi oznaczanemu jako podwójny dwukropek (::), który pozwala na wywołanie metody określonej klasy bez potrzeby tworzenia nowego obiektu. W ten sposób dla wywoływanej metody klasy nie będzie dostępny żaden atrybut ani konstruktor. Składnia wywołania wygląda następująco:

```
NazwaKlasy::nazwaFunkcji();
```

Powyższa instrukcja po prostu wywoła metodę klasy `NazwaKlasy` o nazwie `nazwaFunkcji()`. Jeśli metoda o podanej nazwie nie istnieje w definicji klasy, interpreter PHP zasygnalizuje błąd.

Wróćmy do przykładu klasy `Ksiazka`. W metodzie `wypisz()` wykorzystaliśmy wywołanie:

```
Medium::wypisz()
```

Wywołanie to wywołuje metodę `wypisz()` klasy `Medium`. Ponieważ nasza klasa `Ksiazka` (jak również `Cd`, `Film`, `Oprogramowanie`) dziedziczy po klasie `Medium`, w efekcie wykorzystujemy metodę `wypisz()` klasy macierzystej. To spowoduje wypisanie informacji o obiekcie klasy `Medium`, po czym możemy uzupełnić te informacje o specyficzne dla klasy `Ksiazka`, wykorzystując instrukcję `echo`.

Jeśli `NazwaKlasy` nie jest nazwą klasy macierzystej obiektu, w którym nastąpiło wywołanie, metoda zostanie użyta w sposób statyczny, to znaczy nie będą dostępne atrybuty klasy `NazwaKlasy`. To może być użyteczne w celu zgrupowania podobnych funkcji w obrębie klasy. Możemy zdefiniować klasę `Math` definiującą metody `floor()`, `ceil()`, `min()` oraz `max()`. Jest to przykład banalny, niemniej jednak ilustruje możliwość grupowania funkcji, które powinny być zgrupowane. Zamiast wywołania:

```
$c = floor(1.56);
```

możemy zastosować klasę `Math` w następujący sposób:

```
$c = Math::floor(1.56) ;
```

Zaletą jest zgrupowanie podobnych funkcji w ramach klasy `Math`, co pozwala na łatwiejszą modyfikację kodu w późniejszym okresie. Ponadto kod staje się bardziej „zorientowany obiektowo”, udostępniając wszelkie zalety programowania obiektowego.

Wadą takiego rozwiązania jest to, że wyrażenia będą dłuższe, ponieważ za każdym razem musimy dodawać nazwę klasy przed nazwą wywoływanej metody.

Ponowne wykorzystanie kodu

Dziedziczenie udostępnia dobry sposób ponownego wykorzystania kodu, lecz głównym zadaniem tej techniki jest specjalizacja klasy w wyniku dodania nowych możliwości do już istniejących w ramach klasy macierzystej. Ponowne wykorzystanie kodu nie jest zadaniem, do realizacji którego zostało wymyślone dziedziczenie w programowaniu obiektowym, choć jest ono jedną z zalet specjalizacji klas. Zadaniem dziedziczenia jest udostępnienie

możliwości wykorzystania klas potomnych w podobny sposób. Nie martw się jednak, ponieważ przyjrzymy się innym sposobom ponownego wykorzystania kodu w podrozdziale zatytułowanym „Delegacja”.

Dobłą praktyką programistyczną jest niewykorzystywanie dziedziczenia wyłącznie w celu uzyskania korzyści z ponownego wykorzystania kodu.

Wszystkie klasy potomne (takie jak `Cd`, `Książka` czy `Film`) będą posiadały tę samą liczbę danych i funkcji, co klasa macierzysta, lub będą posiadały dodatkowe atrybuty i metody, niedostępne w klasie macierzystej. Innymi słowy, klasy potomne są zwykle „lepiej wyposażone” w funkcje od ich klasy macierzystej.

Polimorfizm

Polimorfizm jest kolejną cechą programowania obiektowego, która pozwala na traktowanie obiektów w jednolity sposób. Możemy wykorzystać możliwości istniejących klas, a także dowolnych ich klas potomnych zdefiniowanych w przyszłości, pozostawiając interpreterowi wszelkie szczegóły dotyczące różnic pomiędzy klasami. Polimorfizm powoduje, że bardzo łatwo jest dodawać nowe klasy do systemu bez wprowadzania błędów w istniejącym kodzie.

Wróćmy do przykładu ze sklepem z artykułami multimedialnymi. Gdy użytkownik systemu zażąda listy nowych artykułów, nie powinno mieć znaczenia, czy to książka, film czy płyta CD. W tym miejscu wraca właśnie polimorfizm. Technika ta pozwala traktować obiekty reprezentujące wymienione media w jednakowy sposób. Nie musimy kłopotać się sprawdzaniem typów zmiennych przy użyciu instrukcji `if` lub `switch`. Zadanie to pozostawiamy interpreterowi PHP.

Polimorfizm jest techniką łatwą do opanowania, gdy rozumiemy już zasady dziedziczenia, ponieważ jedynym sposobem uzyskania zjawiska polimorfizmu jest dziedziczenie. Dziedziczenie pozwala na tworzenie abstrakcyjnej klasy macierzystej, a następnie implementowanie metod tej klasy w klasach potomnych. W naszym przykładzie wszystkie klasy potomne posiadają własne metody służące prezentacji informacji na ich temat. Nasza klasa macierzysta zawiera metodę `wypisz()`, co gwarantuje nam, że wszelkie klasy potomne będą posiadać tę samą metodę. Oto przykład:

```
<?php
$elementy = array(new Książka(...), new Cd(...), new Książka(...), new Cd(...));
foreach ($elementy as $element) {
    $element->wypisz();
    echo("<br><br>");
}
```

Powyższy kod wypisze kolejno informacje na temat każdego obiektu medium, niezależnie od tego, czy to jest CD, książka, czy też film lub też program komputerowy. Pomimo istnienia różnic w klasach potomnych klasy `Medium`, możemy traktować je podobnie, ponieważ wszystkie posiadają metodę `wypisz()`. Interpreter PHP rozpozna sytuację i zdecyduje, co należy zrobić.

Przedstawiony kod demonstruje eleganckie rozwiązanie problemu wypisania listy artykułów w sklepie. Jest ono o wiele prostsze od rozbudowanego rozwiązania opierającego się na technice przedstawionego wcześniej programowania proceduralnego. Załóżmy, że musimy dodać klasę o nazwie `graNaKonsole`. Dodamy nową klasę potomną klasy `Medium` i utworzymy kilka obiektów nowej klasy w tablicy `$elementy`, a nasza metoda wypisania elementów nie będzie wymagać żadnych zmian:

```
$elementy[] = new graNaKonsole(...);
foreach ($elementy as $element) {
    $element->wypisz();
    echo("<br><br>");
}
?>
```

Powyższy kod wypisze istniejącą listę, a także nowo utworzony obiekt klasy `graNaKonsole`. Zwróć uwagę na to, że nie musieliśmy wprowadzić jakichkolwiek zmian w instrukcji `foreach`. Polimorfizm umożliwia tworzenie takiego właśnie kodu, łatwego w rozbudowie i zrozumieniu. Dziedziczenie samo w sobie posiada niewiele zalet. Używamy dziedziczenia, aby skorzystać z zalet polimorfizmu, który pozwala nam tworzyć kod przejrzysty i łatwy w rozbudowie. Dziedziczenie nie jest tylko sposobem na ponowne wykorzystanie kodu, jak zauważyliśmy wcześniej, jest przede wszystkim sposobem na udostępnienie polimorfizmu w kodzie aplikacji. Gdy zapoznamy się z różnymi układami projektowymi, uznysłowimy sobie, jak wiele problemów programistycznych można rozwiązać dzięki wykorzystaniu dziedziczenia i polimorfizmu.

Metody abstrakcyjne

Gdy stosujemy dziedziczenie, często klasa macierzysta definiuje metody nie zawierające kodu, ponieważ zdefiniowanie mechanizmów w postaci wspólnej dla wszystkich klas potomnych nie jest możliwe. Technikę taką, zwaną **metodami abstrakcyjnymi**, wykorzystujemy, aby zaznaczyć fakt, że metoda nie zawiera kodu i programista implementujący klasy potomne musi zaimplementować mechanizmy tych metod. Jeśli metoda nie zostaje przesłonięta (co zostało omówione w podrozdziale „Dziedziczenie”), nadal nie będzie realizować żadnych zadań.

Jeśli nie zdefiniujemy metody abstrakcyjnej, a klasy potomne nie przesłonią jej, zostanie wywołany błąd wykonania zgłaszający brak metody w obiekcie. Dlatego ważne jest definiowanie pustej metody w sytuacji, gdy nie chcemy lub nie możemy zdefiniować żadnego mechanizmu działania metody.

W terminologii obiektowej zdefiniowanie metody jako abstrakcyjnej z reguły wymusza na programiście przesłonięcie jej w klasie potomnej. PHP nie obsługuje takiego wymuszenia z powodu ograniczeń w zaimplementowanym modelu obiektowym. Osoby implementujące klasy potomne powinny zapoznać się z dokumentacją klas macierzystych, aby określić, które z metod powinny zostać przesłonięte.

Pomimo braku słów kluczowych w PHP, które definiowałyby metody abstrakcyjne, przyjęła się notacja używana przez programistów dla wskazania metody abstrakcyjnej. Aby wskazać osobie implementującej klasy potomne, że metoda jest abstrakcyjna i powinna zostać przesłonięta, definiujemy ją jako pustą. W naszym przykładzie metoda abstrakcyjna jest zaznaczona pogrubioną czcionką:

```

<?php
// Pracownik.php
class Pracownik
{
    var $imie;
    var $nazwisko;
    function Pracownik($imie, $nazwisko) {
        $this->imie = $imie;
        $this->nazwisko = $nazwisko;
    }
    function pobierzImie() {
        return $this->imie;
    }
    function pobierzNazwisko() {
        return $this->nazwisko;
    }
    // metoda abstrakcyjna
    function pobierzMiesieczneZarobki() {}
}
?>

```

W klasie `Pracownik` metodę `pobierzMiesieczneZarobki()` zdefiniowaliśmy jako pustą, aby zaznaczyć, że jest to metoda abstrakcyjna. Przyczyną zdefiniowania tej metody jako abstrakcyjnej jest brak możliwości określenia sposobu wyliczania zarobków każdego pracownika w jednolity sposób. Gdy w firmie istnieją różne stanowiska, takie jak dyrektorzy, handlowcy, inżynierowie i pracownicy produkcyjni, płaca każdego z pracowników jest naliczana w inny sposób. Przeanalizuj, w jaki sposób określamy płacę dyrektora:

```

<?php
require_once("Pracownik.php");

// Dyrektor.php
class Dyrektor extends Pracownik
{
    var $pensja;

    function Pracownik($imie, $nazwisko, $pensja) {
        Pracownik::Pracownik($imie, $nazwisko);
        $this->ustalPensje($pensja);
    }

    function ustalPensje($pensja) {
        if ($pensja < 0) $pensja = 0;
        $this->pensja = $pensja;
    }

    function pobierzMiesieczneZarobki()
    {
        return $this->pensja;
    }
}
?>

```

Metodę abstrakcyjną `pobierzMiesieczneZarobki()` klasy `Pracownik` przesłaniamy metodą obsługującą działanie specyficzne dla dyrektorów. W naszym przykładzie po prostu zwracamy wartość atrybutu `$pensja`.

Handlowiec może otrzymywać miesięczną pensję, ale może też otrzymywać dodatek obliczony na podstawie wielkości zysku, który przyniósł firmie w danym miesiącu. Poniżej przedstawiamy implementację klasy Handlowiec, która realizuje powyższe założenia:

```
<?php
require_once("Dyrektor.php");

define("DOMYSLNA_PREMIA", .15);

// Handlowiec.php
class Handlowiec extends Dyrektor {
    var $pensja;
    var $premia; // wartość od 0 do 1
    var $wartoscSprzedazy; // liczba zmiennoprzecinkowa

    function $Handlowiec($imie, $nazwisko, $pensja,
        $premia, $wartoscSprzedazy) {
        Dyrektor::Dyrektor($imie, $nazwisko, $pensja);
        $this->ustalPremie($premia);
        $this->ustalWartoscSprzedazy($wartoscSprzedazy);
    }

    function ustalPremie($premia) {
        if ($premia < 0 || $premia > 1) $premia = DOMYSLNA_PREMIA;
        $this->premia = $premia;
    }

    function ustalWartoscSprzedazy($wartoscSprzedazy) {
        if ($wartoscSprzedazy < 0) $wartoscSprzedazy = 0;
        $this->wartoscSprzedazy = $wartoscSprzedazy;
    }

    function pobierzMiesieczneZarobki() {
        return Dyrektor::pobierzMiesieczneZarobki() +
            ($this->premia * $this->wartoscSprzedazy);
    }
}
?>
```

W naszej klasie Handlowiec wykorzystujemy mechanizmy klasy Dyrektor i dodajemy dwa atrybuty, \$premia oraz \$wartoscSprzedazy. Atrybut \$premia określa procent od wartości sprzedaży, który służy wyliczeniu premii doliczanej do pensji w celu obliczenia wypłaty, natomiast \$wartoscSprzedazy stanowi wartość sprzedaży dokonanej przez naszego handlowca w miesiącu, za który obliczamy zarobki. Sposób obliczania miesięcznych zarobków różni się więc od sposobu przyjętego dla dyrektora, dlatego inna jest też implementacja metody pobierzMiesieczneZarobki().

Podobnie możemy postąpić z płacami inżynierów i pracowników produkcyjnych. Poniżej przedstawiamy przykład metody pobierzMiesieczneZarobki() dla pracownika rozliczane go na podstawie godzin pracy:

```
function pobierzMiesieczneZarobki() {
    return $this->liczbaPrzepracowanychGodzin * $this->stawkaZaGodzine;
}
```

Jak widać w powyższych przykładach, klasa `Pracownik` nie może definiować logiki obliczania miesięcznych zarobków w klasie `macierzyste`, dlatego rozwiązanie tego problemu pozostawiono klasom potomnym.

Adekwatność i powiązania

Omówiliśmy już sposób przechowywania danych wewnątrz obiektów, a także wykorzystaliśmy więcej niż jedną klasę w celu rozwiązania problemu. W tym miejscu napotykamy pojęcia **adekwatności** oraz **powiązań** klas.

Adekwatność jest stopniem dostosowania atrybutów i metod do potrzeb obiektu. Czy metody i atrybuty klasy są ściśle powiązane, powodując, że obiekt jest w dużym stopniu dostosowany do swojego przeznaczenia, czy też obiekty tej klasy są zmuszone do realizacji setek różnych zadań?

Niektórzy programiści nie zdają sobie sprawy z potencjału drzemącego w programie obiektowym, choć być może są skuteczni w tworzeniu oprogramowania wykorzystującego obiekty. Utworzenie modułu i „opakowanie” go w klasę nie wystarczy, by rozwiązanie takie było naprawdę zorientowane obiektowo. Obiekty tworzone w ten sposób w rzeczywistości realizują zadania całego programu w ramach jednej klasy. Przyjrzyjmy się przykładowi, w którym pominięto implementację metod, aby zademonstrować podejście do programowania obiektowego charakteryzujące się niskim poziomem adekwatności, polegające na implementacji całości w postaci pojedynczej „klasy boskiej”. W tym przykładzie zademonstrujemy mechanizm formularzy, który sprawdza poprawność wprowadzanych danych, wypisuje kod formularza, a także generuje kod JavaScript do obsługi formularza:

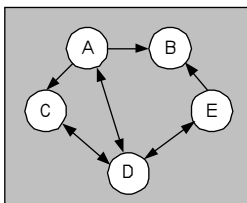
```
class mechanizmFormularzy {
    var $formularze;
    var $elementyFormularzy;
    var $styleFormularzy;
    var $formularz;
    function utworzFormularz() {}
    function dodajElementFormularza($formularz, $nazwa, $wartosc, $atrybuty) {}
    function sprawdzPoprawnoscFormularza($formularz) {}
    function sprawdzPoprawnoscElementu($elementFormularza) {}
    function generujKodJavaScript($elementFormularza) {}
    function pobierzKodJavaScriptElementuFormularza($elementFormularza) {}
    function wypiszFormularz($formularz) {}
    function wypiszElementFormularza($elementFormularza) {}
    function ustalStylFormularza($formularz) {}
}
```

Powyższy kod to klasa zawierająca struktury i metody przetwarzające wszystko, co ma związek z formularzami. W wielu spośród tych metod będzie występować instrukcja `switch` z dziesięcioma lub więcej elementami, w zależności od poziomu komplikacji obsługiwanych formularzy, wliczając w to kilka specjalnych kombinacji, takich jak elementy formularza obsługujące przesyłanie plików, wprowadzanie dat i tak dalej. Aby obsłużyć przypisywanie stylu do elementów formularzy, również trzeba będzie zastosować instrukcję `switch`. Jaka jest więc różnica między tym sposobem a rozwiązaniem proceduralnym, z dużą ilością zmiennych globalnych zamiast atrybutów i użyciem zwykłych funkcji w miejsce metod? Absolutnie żadna.

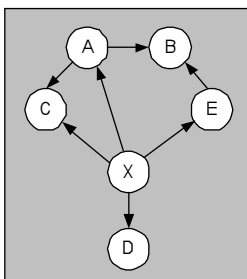
Jak widać w powyższym przykładzie, zastosowanie nieadekwatnych klas prowadzi do powstania „klas boskich” i stanowi błędne podejście do rozwiązania problemu. Przedstawiony przykład nie wykorzystuje zalet programowania obiektowego. Gdy projektujesz klasę, staraj się ją zminimalizować tak, jakby to była funkcja. Najlepszym podejściem jest specjalizacja funkcji w sposób, który zapewnia jak najdoskonalszą realizację pojedynczego zadania. Dokładnie ta sama zasada dotyczy obiektów. Gdy wystąpi konieczność wprowadzenia zmian w kodzie, będziesz wiedział dokładnie, gdzie go szukać. To znacznie upraszcza proces usuwania błędów, oszczędzając nam konieczności przeglądania tysięcy wierszy kodu w ramach pojedynczego pliku. Dlatego należy poświęcić sporo uwagi projektowi klas i odpowiedniemu oddzieleniu logiki od danych, ponieważ tworzenie wysoce adekwatnych obiektów jest w dalszej perspektywie bardzo korzystne.

Przenieśmy naszą dyskusję na zagadnienia związane z powiązaniem.

Pojęcie powiązań dotyczy liczby wzajemnych relacji pomiędzy dwoma lub większą liczbą obiektów. Gdy mamy do czynienia z dwoma obiektami, które są świadome wzajemnego istnienia, mówimy o **silnych powiązaniach**. Można to porównać do błędnego zdefiniowania kanałów komunikacyjnych celem wymiany informacji pomiędzy kilkoma osobami. W tym przypadku każdy ma powiązania z prawie każdym:

Powyższy diagram przedstawia pięć obiektów, z których każdy ma powiązania z przynajmniej jednym z pozostałych. Strzałki określają kierunek komunikacji (jedno bądź dwukierunkową). Obiekt *D* zawiera kod, który zakłada istnienie obiektów *A*, *C* oraz *E*. Podobnie obiekty *A*, *C* oraz *E* zawierają kod, który zakłada istnienie obiektu *D*. Ponieważ obiekt *D* wykorzystuje dwustronną komunikację z pozostałymi obiektami, widać od razu, że został źle zaprojektowany. Przyjmijmy, że możemy dodać następną klasę, aby rozbić powiązania w następujący sposób:

Przenosząc część zadań z obiektu *D* do *X*, zmniejszyliśmy poziom powiązań pomiędzy obiektami w programie. Można założyć, że *X* jest naszym programem głównym, ponieważ zarządza on działaniem pozostałych klas. Najprawdopodobniej obiekt *D* realizował dwa zadania zamiast jednego, więc istnieje związek pomiędzy adekwatnością a powiązaniem.

Minimalizacja liczby powiązań stanowi dobrą praktykę programistyczną. Gdy moduły są powiązane w sposób luźny, znacznie zwiększa się nasza możliwość ich ponownego zastosowania, ponieważ stają się bardziej adekwatne. Warto poświęcić wiele czasu i wysiłku w trakcie projektowania aplikacji. Wysiłek ten opłaci się podczas pracy nad projektem realizującym podobne zadania. Będzie można oszczędzić sporo czasu na tworzeniu komponentów programistycznych realizujących podobne zadania.

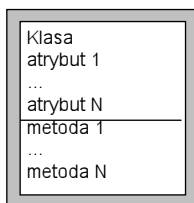
Pisanie adekwatnych, lecz luźno powiązanych modułów powinno być naszym nadrzędnym celem podczas tworzenia kodu z założenia przeznaczonego do ponownego wykorzystania i rozwoju.

Modelowanie obiektowe z użyciem UML

Wszystkie języki wymagają pewnej formalizacji opisu. Diagramy klas utworzone w UML-u (*Unified Modeling Language*) dają nam możliwość opisu projektów za pomocą symboli graficzno-tekstowych zamiast fragmentów kodu. Język UML jest określany jako *meta-język*. Został opracowany przez *Object Management Group* (<http://www.omg.org/>) i jest przeznaczony do opisu różnych faz procesu projektowania i tworzenia oprogramowania. UML bardzo dobrze sprawdza się jako sposób opisu projektów baz danych oraz programów zorientowanych obiektowo.

Zastosowanie UML-u jest doskonałym sposobem realizacji projektu aplikacji przed rozpoczęciem pisania kodu. Etap ten umożliwia spojrzenie na poszczególne elementy projektu w sposób niezależny od zastosowanego języka programowania, przypisanie programistom poszczególnych elementów systemu, a także oszacowanie czasu trwania cyklu tworzenia aplikacji. W tym podrozdziale omówimy kilka kluczowych schematów projektowych, które pomogą w tworzeniu elastycznych i skalowalnych aplikacji internetowych. Zapoznamy się z jednym z elementów UML-u, nazywanym **diagramem klas** używanym do opisu modelu obiektowego.

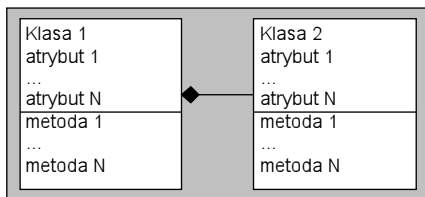
Klasa jest przedstawiana w UML-u w postaci prostokąta zawierającego nazwę, atrybuty i usługi oddzielone liniami. Podstawowy symbol klasy w UML-u wygląda następująco:

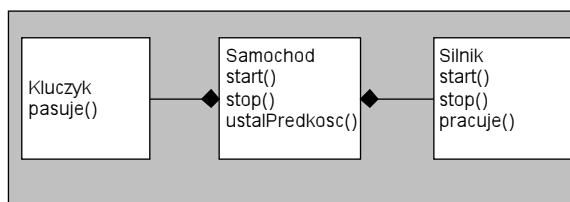
Często atrybuty są pomijane, a wyliczone zostają tylko metody. To zależy od tego, jak dużo czasu potrzebujesz na zapisanie swoich koncepcji.

Wyliczenie atrybutów wraz z metodami jest dobrą praktyką, szczególnie w przypadku współpracy z bazami danych.

Teraz, gdy znamy sposób modelowania prostych klas, przyjrzyjmy się sposobowi modelowania bardziej skomplikowanych klas zawierających inne klasy. Nie przedstawiamy ich jako atrybuty klasy. Przedstawiamy je jako dwa diagramy klas w UML-u i łączymy je linią z symbolem równoległoboku w następujący sposób:

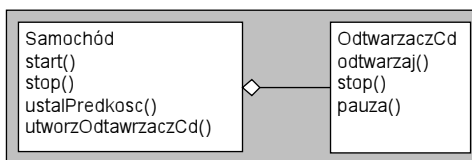

Ten diagram przedstawia, że Klasa 2 jest zagnieżdżona w Klasie 1. Nasz przykład klasy Samochod można zobrazować następująco:

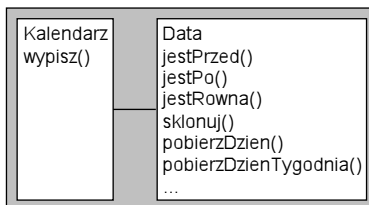
Oznacza to, że Samochod zagnieżdża w sobie obiekty klas Stacyjka oraz Silnik. Wypełnione równoległoboki oznaczają, że komponenty muszą zostać utworzone w celu prawidłowego funkcjonowania obiektu, w którym są zagnieżdżone. Pamiętajmy, że za prawidłową inicjację wszelkich atrybutów klasy odpowiedzialne są konstruktory. Analizując powyższy diagram, programista widzi, jakie obiekty muszą zostać utworzone w celu udostępnienia wszelkich usług obiektu nadrzędnego.

Możliwe jest również zastosowanie symbolu pustego (niewypełnionego) równoległoboku w diagramie powiązań obiektów. Zastosowanie tego symbolu wskazuje, że nie ma konieczności inicjacji obiektu w celu prawidłowego funkcjonowania klasy nadrzędnej. Oto przykład dodania obiektu klasy OdtwarzaczCd do klasy Samochod:

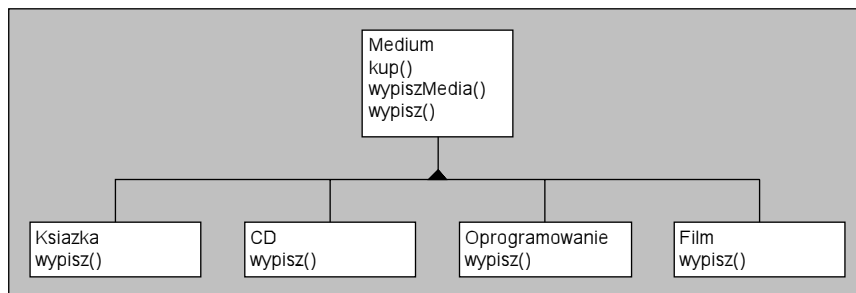

Nie wszystkie samochody muszą mieć zainstalowane odtwarzacze CD, więc sygnalizujemy ten fakt, stosując symbol pustego równoległoboku. W przypadku występowania obiektów, które nie muszą być inicjowane w konstruktorze klasy nadrzędnej, należy zastosować metodę fabryczną (omówioną wcześniej) służącą do utworzenia takiego obiektu, na przykład utworzOdtwarzaczCd() w przypadku naszej klasy Samochod. Różnica w stosunku do klas Silnik oraz Stacyjka polega na tym, że nie udostępniamy metod fabrycznych utworzSilnik() czy też utworzStacyjke() w klasie Samochod, ponieważ nie mają one sensu w sytuacji, gdy obiekty wspomnianych klas są inicjowane w konstruktorze.

Zdarza się, że klasa „wykorzystuje” obiekty innych klas w swoich metodach, lecz ich nie zagnieżdża. Na przykład możemy potrzebować klasy `Data` w celu wykonywania operacji na znacznikach czasu systemu UNIX. Taki związek pomiędzy obiektami oznaczany jest w postaci linii bez symbolu równoległoboku.

Skoro poznaliśmy sposób modelowania zagnieżdżania obiektów, przejdźmy do sposobu modelowania dziedziczenia. W naszym przykładzie sklepu z multimediami mieliśmy do czynienia z różnymi rodzajami mediów, na przykład z książkami, płytami CD czy też filmami. Utworzyliśmy klasę macierzystą o nazwie `Medium`, a następnie utworzyliśmy jej klasy potomne w celu reprezentacji różnych typów mediów dostępnych w naszym sklepie. Aby przedstawić związki dziedziczenia pomiędzy klasami `Ksiazka`, `Cd` i innymi a klasą `Medium`, użyjemy symbolu wypełnionego trójkąta łączącego za pomocą linii klasę macierzystą z klasami potomnymi. Oto model w UML-u dla naszego sklepu z multimediami:

Warto zwrócić uwagę, że nie ma potrzeby wyliczania w diagramach klas potomnych wszystkich metod klasy macierzystej. Z założenia wiadomo, że wszystkie klasy potomne posiadają metody klasy macierzystej. Dobrą praktyką jest jednak umieszczanie nazw metod klasy macierzystej przesłoniętych w klasach potomnych, jak metoda `wypisz()` z naszego przykładu.

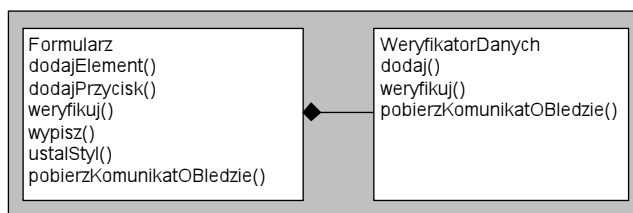
Gdy klasy rozrastają się, można również pominąć je dla oszczędzenia miejsca. Oczywiście, można również zastosować kolejne dziedziczenie, na przykład klasa `Film` może mieć klasy potomne o nazwach `VHS` oraz `DVD`, o ile taka decyzja stanowi właściwe rozwiązanie upraszczające implementację. W dalszej części rozdziału zajmiemy się analizą przypadków, w których lepiej zastosować dziedziczenie oraz innych, które są lepiej reprezentowane w postaci zagnieżdżania obiektów. W tej chwili jednak zajmijmy się specyficznym typem zawierania, nazywanym delegacją.

Delegacja

Delegacja jest specyficzną odmianą zawierania się obiektów służącą ponownemu wykorzystaniu kodu obiektów. Gdy klasa ma za zadanie udostępnienie usługi, może po prostu

oddelegować jej realizację obiektowi, który jest w niej zawarty i po prostu przekazać wynik. Używając delegacji, obiekt nie posiada fizycznego powiązania, jak na przykład silnik z samochodem. Jedynym zadaniem obiektu zawartego w obiekcie nadrzędnym jest udostępnienie usługi w celu uproszczenia projektu obiektu nadrzędnego i uczynienia go bardziej spójnym.

Jako przykład utworzymy obiekt formularza, który wypisuje i sprawdza poprawność danych formularzy WWW. Jednym z projektów mogłoby być sprawdzanie danych wewnątrz obiektu formularza. Jednakże nie jest to najlepsze rozwiązanie. O wiele lepiej byłoby utworzyć osobną klasę obiektu sprawdzającego poprawność i wykorzystać go do udostępnienia metod sprawdzania poprawności danych formularza, w którym obiekt kontrolny jest zawarty. Oto diagram w UML-u ilustrujący ten przykład:

Obiekt klasy WeryfikatorDanych jest zawarty w obiekcie klasy Formularz i jest tworzony w trakcie jego tworzenia. Dlaczego postępujemy w ten sposób? Załóżmy, że potrzebujemy obiektu weryfikującego dane w innej aplikacji, na przykład w programie e-mailowym. W innym przypadku konieczne byłoby ponowne zakodowanie mechanizmów klasy WeryfikatorDanych w każdej nowej aplikacji. Lepiej jest utworzyć klasę WeryfikatorDanych, którą można wykorzystać w każdej chwili, gdy wyda się potrzebna.

Zgodnie z naszą wcześniejszą dyskusją dotyczącą adekwatności, klasa Formularz zachowuje się w sposób kojarzący się z klasą boską, obsługując elementy formularza, kod JavaScript, wypisywanie formularza z uwzględnieniem formatowania i weryfikacji danych. Rozsądniej byłoby umieścić obsługę tych zadań w osobnych klasach i po prostu delegować zadania klasy Formularz.

Kolejną ważną obserwacją jest to, że klasa Formularz jest świadoma istnienia klasy WeryfikatorDanych, lecz klasa WeryfikatorDanych nie wie nic o tym, że jest zawarta w klasie Formularz. Dzieje się tak, ponieważ klasa WeryfikatorDanych nie posiada żadnego odwołania do klasy Formularz. Dzięki temu komunikacja pomiędzy klasami jest jednokierunkowa zamiast dwukierunkowej. A zatem wykorzystując możliwości delegacji, zmniejszyliśmy liczbę powiązań obiektów. Bardzo ważne jest poznanie możliwości ponownego wykorzystania kodu, ponieważ celem programisty powinno być tworzenie adekwatnych obiektów, które są ze sobą bardzo luźno powiązane. Przeanalizujmy poniższy przykład.

Przykład prezentuje trzy metody delegujące zadania do klasy WeryfikatorDanych. Pierwszą metodą jest dodajElement(), która zgłasza obiektowi klasy WeryfikatorDanych wartość, typ oraz komunikat o błędzie dotyczące elementu formularza.

```

/*-----
Dodaje nowy element do formularza i zgłasza go weryfikatorowi
-----*/
function dodajElement($element) {
    $this->elementy[] = $element;
  
```

```
// zgłoszenie elementu w weryfikatorze
$potrzebnaWeryfikacja = isset($element->wyrazenieRegularne) &&
    isset($element->komunikatOBledzie);
if ($potrzebnaWeryfikacja) {
    $this->weryfikator->add($element->wartosc,
        $element->wyrazenieRegularne, $element->komunikatOBledzie);
}
}
```

Zadaniem metody `dodajElement()` jest dodawanie elementów do formularza, jak również zgłaszanie ich do weryfikacji. Innym sposobem mogłoby być utworzenie dodatkowej listy obiektów do weryfikacji w ramach klasy `Formularz`, lecz zdecydowaliśmy się na przekazanie tego zadania obiektowi `$weryfikator`. Przyjrzyjmy się następniej metodzie przekazującej część zadań weryfikatorowi:

```
/*-----
Weryfikuje obiekty formularza. Funkcja zwraca wartość true, jeśli wszystkie
elementy są poprawne, w przeciwnym wypadku zwraca false
-----*/
function weryfikuj($element) {
    return $this->weryfikator->weryfikuj();
}
```

Powyższa funkcja przekazuje zadanie weryfikacji obiektów formularza metodzie `weryfikuj()` klasy `WeryfikatorDanych`. Operacja ta spowoduje przechowanie komunikatów o błędach, które można wydobyć za pomocą następującej metody:

```
/*-----
Wydobywa komunikaty o błędach wygenerowane podczas wykonania metody
weryfikuj(). Powinna być wywoływana wyłącznie w przypadku zwrócenia
wartości false przez metodę weryfikuj()
-----*/
function pobierzKomunikatyOBledach() {
    return $this->weryfikator->pobierzKomunikatyOBledach();
}
```

Udostępniając interfejs na podstawie obiektu weryfikatora, obiekt klasy `Formularz` działa jak obiekt pośredni przekazujący wykonywanie zadań swoim obiektom składowym.

Jak widać zatem, możemy tworzyć eleganckie rozwiązania częstych problemów, stosując delegację usług do wyspecjalizowanych obiektów, i w ten sposób tworząc moduły lepiej nadające się do ponownego wykorzystania i dalszego rozwoju.

Analiza i decyzje projektowe

Obiekty są często projektowane w sposób sugerujący, że ich głównym zadaniem jest przechowywanie danych. Taka metodologia jest nieprawidłowa w programowaniu zorientowanym obiektowo. Cechą różniącą obiekt od innych struktur danych jest umiejętność świadczenia usług specyficznych dla obiektu. Przyjrzyjmy się przykładowi, w którym obiekt nie udostępnia usług, których można byłoby od niego oczekiwać:

```

class Punkt {
    var $x;
    var $y;
    var $kolor;
    function Punkt($x, $y) {
        $this->ustawX($x);
        $this->ustawY($y);
    }
    function ustawX($x) {
        $this->x = $x;
    }
    function ustawY($y) {
        $this->y = $y;
    }
    function ustawKolor($kolor) {
        $this->kolor = $kolor;
    }
    function pobierzX() {
        return $this->x;
    }
    function pobierzY() {
        return $this->y;
    }
    function pobierzKolor() {
        return $this->kolor;
    }
    function rysuj() {
        ...
    }
}

```

Na pierwszy rzut oka wygląda to na niezłą reprezentację punktu na płaszczyźnie. Przyjrzyjmy się jednak możliwościom zastosowania takiej klasy:

```

$punkt = new Punkt(0, 40);
$punkt->rysuj();
$x = $punkt->pobierzX();
$x += 32;
$y = $punkt->pobierzY();
$y += 96;
$punkt->ustawX($x);
$punkt->ustawY($y);
$punkt->rysuj();

```

Zastanówmy się przez chwilę, jakie problemy mogą pojawić się z wykorzystaniem takiego kodu. Mimo że pozornie wszystko jest w porządku, po głębszym zastanowieniu można wykryć problemy. Dlaczego nasz kod podejmuje decyzje w imieniu obiektu? Dlaczego stosujemy operacje typu $x = x + 32$, skoro powinien robić to sam obiekt? Czy obiekt nie powinien umieć dokonywać operacji na swoich atrybutach? Przykładowa klasa nie została zdefiniowana prawidłowo, ponieważ nie wykorzystuje osadzania. Poniżej przedstawiamy lepszą definicję klasy Punkt:

```

class Punkt {
    var $x;
    var $y;
    var $kolor;

```

```

function Punkt($x = 0, $y = 0) {
    $this->przesunDo($x, $y);
}
function przesunDo($x, $y) {
    $this->x = $x;
    $this->y = $y;
}
function przesunX($wartosc) {
    $this->x += $wartosc;
}
function przesunY($wartosc) {
    $this->y += $wartosc;
}
function przesun($wartoscX, $wartoscY) {
    $this->przesunX($wartoscX);
    $this->przesunY($wartoscY);
}
function ustawKolor($kolor) {
    $this->kolor = $kolor;
}
function rysuj() {
    ...
}
}

```

Zobaczymy, jak bardzo uprościł się nasz kod i w jaki sposób osiągnęliśmy hermetyzację obiektu. Wykorzystanie klasy jest podobne jak w poprzednim przykładzie:

```

$punkt = new Punkt(0, 40);
$punkt->przesun(32, 96);
$punkt->rysuj();

```

Szczegóły implementacji zostały ukryte, a obiekt podejmuje samodzielne decyzje. Stosując się do podobnych zasad zwiększających hermetyzację wszystkich obiektów w programie, osiągamy większą czytelność i możliwość łatwiejszego dokonywania zmian w programie.

Funkcje PHP obsługujące klasy

PHP udostępnia szereg funkcji upraszczających pracę z obiektami i klasami. Niektóre z tych funkcji pozwalają uniknąć niektórych problemów w przypadku konieczności wykorzystywania kiepskich projektów obiektowych.

get_class()

```
string get_class(object ob)
```

Funkcja `get_class()` zwraca nazwę klasy obiektu. Szczególnie użyteczna jest podczas procesu wyszukiwania i usuwania błędów, umożliwiając sprawdzenie, czy w programie biorą udział właściwe obiekty. Na przykład, gdy posiadamy metodę oczekującą obiektu klasy `Uzytkownik`, możemy zastosować tę funkcję w celu usprawnienia wyszukiwania błędów:

```
function autoryzacja($uzytkownik) {
    assert(get_class($uzytkownik) == 'uzytkownik');
    if ($user->wydzial == $this->wymaganyWydzial) {
        return true;
    }
    return false;
}
```

Funkcja `get_class()` umożliwia weryfikację poprawności danych i jest użyteczną alternatywą funkcji `is_object()` sprawdzającej, czy argument jest obiektem klasy. Taka możliwość pozwala na zaoszczędzenie czasu podczas usuwania błędów w aplikacjach wykorzystujących wiele powiązań pomiędzy obiektami różnych klas.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że PHP zamienia nazwy klas na małe litery, należy więc w porównaniach stosować nazwy klas składające się z małych liter. W naszym przykładzie porównywaliśmy wynik działania funkcji `get_class()` z napisem `uzytkownik` zamiast `Uzytkownik`. Porównanie z napisem `Uzytkownik` dałoby wynik negatywny, ponadto wywołałoby błąd asercji.

get_parent_class()

```
string get_parent_class(object ob)
```

Funkcja ta jest szczególnie użyteczna podczas sprawdzania poprawności kodu wykorzystującego mechanizmy polimorfizmu. Nie będzie potrzebna w ostatecznej wersji aplikacji, ponieważ w tym przypadku wszystkie obiekty powinny być egzemplarzami klas potomnych prawidłowo skomponowanych klas macierzystych. Jeśli założenie takie nie jest spełnione, tworzona aplikacja zawiera poważne błędy koncepcyjne. Oto fragment kodu kontrolnego w metodzie polimorficznej:

```
function wypiszWszystko() {
    foreach ($this->elementy as $element) {
        assert(get_parent_class($element) == 'element');
        $element->display();
    }
    return false;
}
```

Funkcja oczekuje tablicy elementów będących egzemplarzami klas potomnych klasy `Element` i w kolejności wypisuje je na wyjście. Program stosuje asercję zakładającą przynależność każdego elementu do klasy potomnej klasy `Element`. Kod podobny do powyższego może okazać się użytecznym w trakcie usuwania błędów, lecz powinien być wyłączany w środowisku produkcyjnym. Więcej informacji na temat usuwania błędów znajdziesz w rozdziale 6.

Ograniczenia PHP

Jak wspomnieliśmy wcześniej w tym rozdziale, implementacja technik zorientowanych obiektowo w PHP posiada swoje ograniczenia. W tym podrozdziale omówimy najczęściej wspomniane ograniczenia PHP, takie jak brak atrybutów statycznych, brak destruktorów oraz brak wielokrotnego dziedziczenia.

Brak atrybutów statycznych

PHP udostępnia programistom operator wywołania metody klasy (wspomniany w podrozdziale dotyczącym dziedziczenia) umożliwiającą statyczne wywoływanie metod. Niestety, język ten nie udostępnia statycznych atrybutów. Czym jest atrybut statyczny? Jest to zmienna globalna przywiązana do przestrzeni nazw klasy (w przeciwieństwie do przestrzeni nazw obiektu). Oznacza to, że jest to pojedyncza zmienna używana przez wszystkie egzemplarze klasy, nie zaś unikalna dla każdego z egzemplarzy.

Do czego są potrzebne atrybuty statyczne? Czasem wygodniej jest używać jednego zestawu danych we wszystkich obiektach tej samej klasy, zamiast stosować je wielokrotnie w każdym egzemplarzu, oszczędzając w ten sposób pamięć. Drugi powód stosowania atrybutów statycznych to kontrola stanu jakiegoś atrybutu, jednolitego dla wszystkich obiektów klasy, jak na przykład liczba obiektów klasy istniejących w danym momencie.

Wiele języków, na przykład Java, obsługuje atrybuty statyczne, jednak PHP nie posiada takiej własności. Można jednak zasymulować tę obsługę, stosując kombinację zmiennych globalnych i metod statycznych. Przyjrzyjmy się zastosowaniu takiej techniki na przykładzie klasy Jablko wykorzystującej symulację atrybutu statycznego w celu śledzenia liczby egzemplarzy klasy istniejących w pamięci:

```
<?php
// jablko.php
class Jablko {
    var $jestZjedzone;
```

Konstruktor klasy Jablko zawiera kod zwiększający o jeden wartość zmiennej globalnej \$liczbaJablek, co odzwierciedla fakt utworzenia nowego jabłka.

```
function Jablko() {
    global $liczbaJablek;
    $liczbaJablek++;
    $this->jestZjedzone = false;
}
```

Z kolei metoda zjedz() zmniejsza o jeden wartość zmiennej globalnej \$liczbaJablek:

```
function zjedz() {
    if (!$this->jestZjedzone()) {
        global $liczbaJablek;
        $liczbaJablek--;
        $this->jestZjedzone = true;
    }
}

function jestZjedzone() {
    return $this->jestZjedzone;
}
```

Zwróć uwagę, że zmienna globalna zostanie zmniejszona wyłącznie w przypadku, gdy jabłko nie zostało jeszcze zjedzone. Pozwala to na zachowanie spójności emulowanego atrybutu statycznego. Na końcu definiujemy metodę liczba() zwracającą liczbę istniejących w pamięci obiektów klasy Jablko:

```

// metoda statyczna
function liczba() {
    global $liczbaJablek;
    return $liczbaJablek;
}

$j1 = new Jablko(); // ustawia $liczbaJablek na 1
$j2 = new Jablko(); // ustawia $liczbaJablek na 2
$j3 = new Jablko(); // ustawia $liczbaJablek na 3
echo(Jablko::liczba() . "<br>"); // wypisuje 3
$j1->zjedz(); // ustawia $liczbaJablek na 2
$j2->zjedz(); // ustawia $liczbaJablek na 1
$j4 = new Jablko(); // ustawia $liczbaJablek na 2
echo(Jablko::liczba() . "<br>"); // wypisuje 2
?>

```

Mimo że stosowanie zmiennych globalnych jest powszechnie uważane za nieeleganckie, zastosowanie tej metody w celu zasymulowania atrybutu statycznego w PHP jest całkiem efektywne.

Po wywołaniu powyższego kodu przeglądarka wyświetli liczby 3 oraz 2, zgodnie z komentarzami w powyższym kodzie. Emulowanie atrybutów statycznych to użyteczna technika, lecz należy być świadomym problemów związanych z jej stosowaniem:

- technika ta nie zabezpiecza zmiennych przed modyfikacją „z zewnątrz” bez wykorzystania do tego celu metod statycznych, co w konsekwencji może doprowadzić do zaburzenia integralności atrybutu z klasą;
- atrybut nie jest w rzeczywistości związany z klasą, co utrudnia innym programistom orientację i wymaga zastosowania większej liczby komentarzy w celu zaznaczenia wykorzystania atrybutu statycznego;
- inne obiekty mogą bez problemu zamazać (usunąć) zawartość zmiennej globalnej, jeśli nie są świadome wykorzystania jej w charakterze atrybutu statycznego.

Wymienione problemy są typowe dla stosowania zmiennych globalnych, więc symulowanie atrybutów statycznych za pomocą zmiennych globalnych nie stanowi wyjątku.

Brak destruktorów

Konstrukторы inicjują stan obiektów tak, aby można było z nich korzystać natychmiast po utworzeniu. Inną koncepcją programowania zorientowanego obiektowo jest pojęcie destruktora, używanego do usuwania atrybutów obiektu, w tym zagnieżdżonych obiektów, lub też wykonania innych czynności związanych z kończeniem działania obiektu, jak na przykład zamykania połączenia z bazą danych. W PHP nie istnieje możliwość likwidowania obiektów w ten sposób. Zamiast tego PHP po prostu usuwa z pamięci obiekty utworzone przez skrypt w momencie zakończenia działania skryptu.

Brak wielokrotnego dziedziczenia

Wielokrotne dziedziczenie umożliwia jednocześnie dziedziczenie atrybutów i metod klasy po kilku klasach macierzystych. Na przykład istnienie klas Inzynier oraz Dyrektor umożliwia utworzenie klasy potomnej DyrektorTechniczny dziedziczącej po obu wspomnianych klasach.

W PHP nie można zdefiniować dziedziczenia atrybutów oraz metod po więcej niż jednej klasie macierzystej za pomocą słowa kluczowego `extends`. W przeciwieństwie do PHP, inne języki, na przykład C++, umożliwiają wielokrotne dziedziczenie. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku atrybutów statycznych, możemy emulować pożądane mechanizmy, w tym przypadku stosując kombinację dziedziczenia i delegacji. Sztuczka polega na dziedziczeniu po jednej klasie, natomiast możliwości pozostałych klas osiągniemy, definiując metody delegujące zadania do metod obiektów zagnieżdżonych. Takie rozwiązanie nie jest optymalne w przypadku, gdy liczba klas, po których chcemy dziedziczyć, jest duża, lecz w przypadku dziedziczenia po dwóch, trzech klasach może wydać się dobrym rozwiązaniem.

Oto przykład klasy `DyrektorTechniczny` będącej przykładem zastosowania powyższej techniki symulacji wielokrotnego dziedziczenia po klasach `Inzynier` oraz `Dyrektor`:

```
<?php
// dyrektor.php
class Dyrektor {
    var $imie, $nazwisko;
    function Dyrektor($imie, $nazwisko) {
        $this->imie = $imie;
        $this->nazwisko = $nazwisko;
    }
    function zarzadzajPracownikiem($pracownik) {
        // kod zarządzający pracownikiem
        ...
    }
    function placPracownikowi($pracownik)
    {
        // kod wypłacający pensję pracownikowi
        ...
    }
}
?>
```

Nie ma tu na razie nic nadzwyczajnego. Ta klasa macierzysta zawiera dwie metody umożliwiające dyrektorowi zarządzanie pracownikami oraz wypłacanie im pensji, czyli to, czego nie robią inżynierowie.

```
<?php
// inzynier.php
class Inzynier {
    var $imie, $nazwisko;
    function Inzynier($imie, $nazwisko, $rodzajInzyniera) {
        $this->imie = $imie;
        $this->nazwisko = $nazwisko;
    }
}
```

```

function projektuj($projekt) {
    // kod przypisujący projekt inżynierowi
}

function pobierzRodzajInzyniera()
{
    return $this->rodzajInzyniera;
}
}
?>

```

Klasa Inzynier udostępnia metodę definiującą projekty prowadzone przez inżyniera. Chcąc zdefiniować klasę implementującą dyrektora technicznego, oczekujemy, że będzie zarządzał inżynierami, zatwierdzał ich listy płac i rozdzielał im projekty. Zastosujmy więc naszą sztuczkę z dziedziczeniem i delegacją, aby zasymulować wielokrotne dziedziczenie.

```

<?php
class DyrektorTechniczny extends Dyrektor {
    var $inzynier
}

```

Klasa DyrektorTechniczny dziedziczy po klasie Dyrektor, więc zawiera te same atrybuty oraz metody co klasa macierzysta. Aby udostępnić mechanizmy klasy Inzynier, zagnieźdźmy klasę Inzynier wewnątrz klasy DyrektorTechniczny, a w konstruktorze umieścimy inicjację tego obiektu:

```

function DyrektorTechniczny($imie, $nazwisko, $rodzajInzyniera) {
    Dyrektor::Dyrektor($imie, $nazwisko);
    $this->inzynier = new Inzynier($imie, $nazwisko, $rodzajInzyniera);
}

function projektuj($projekt) {
    $this->inzynier->projektuj($projekt);
}

function pobierzRodzajInzyniera() {
    return $this->inzynier->pobierzTypInzyniera();
}
}

$direktorTechniczny = new DyrektorTechniczny('Jan', 'Kowalski', 'Mechanika');
?>

```

Takie rozwiązanie zapewnia wystąpienie obiektu klasy Inzynier w każdym obiekcie klasy DyrektorTechniczny. Aby udostępnić metodę projektuj(), po prostu delegujemy ją do osadzonego obiektu \$inzynier:

```

function projektuj($projekt) {
    $this->inzynier->projektuj($projekt)
}

```

Aby udostępnić metodę pobierzRodzajInzyniera(), postępujemy podobnie:

```

function pobierzRodzajInzyniera() {
    return $this->inzynier->pobierzRodzajInzyniera();
}

```

Dzięki temu każdy egzemplarz klasy DyrektorTechniczny będzie udostępniać metody obu klas. Zastosowanie przedstawionego sposobu znacznie się komplikuje, gdy chcemy jednocześnie dziedziczyć po większej liczbie klas, dlatego bardzo trudno byłoby tworzyć nowe

klasy i dziedziczyć po różnych kombinacjach klas. Podana przez nas metoda powinna być stosowana z rozważaniem, ponieważ mamy nadzieję, że w przyszłych wersjach PHP opcja wielokrotnego dziedziczenia będzie już dostępna.

Podana metoda może pomóc w rozwiązaniu niektórych problemów, lecz wraz ze wzrostem liczby klas, po których chcemy dziedziczyć, kod może stać się mniej czytelny i trudniejszy w dalszym rozwoju.

Modelowanie złożonego komponentu WWW

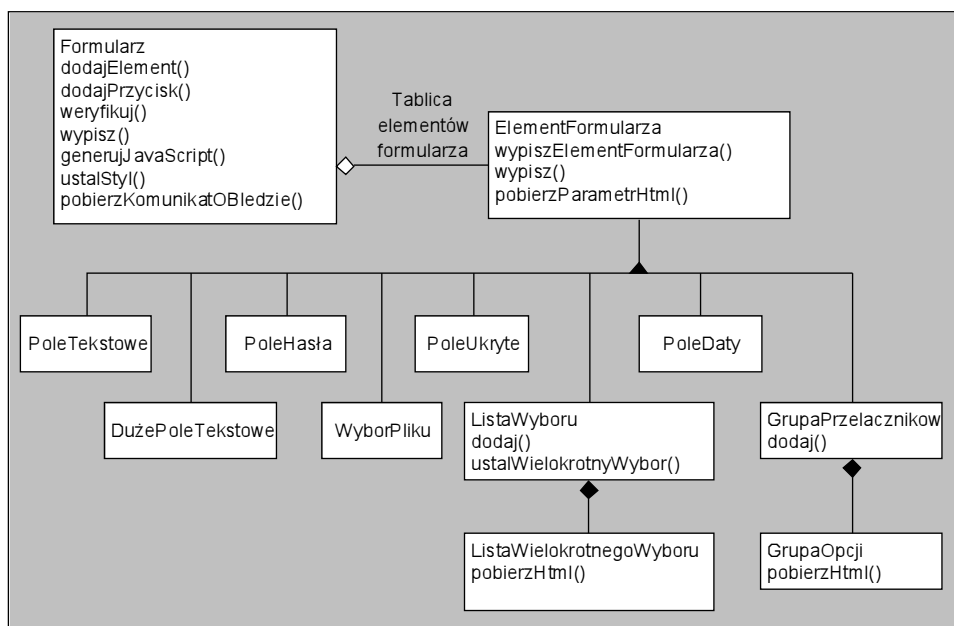
W tym podrozdziale zaprojektujemy mechanizm omówionego wcześniej formularza WWW. Przy tej okazji przekażemy kilka dodatkowych sposobów realizacji struktury obiektów oraz kilka układów projektowych, które mogą być użyteczne w realizowanych projektach. Zdefiniujemy wymagania dotyczące naszego mechanizmu. Mechanizm ten powinien:

- umożliwiać tworzenie kilku formularzy na stronie;
- umożliwiać zmianę wyglądu formularzy bez modyfikacji logiki formularza;
- udostępniać jednolity interfejs służący do dodawania elementów formularza oraz przycisków;
- udostępniać weryfikację danych po stronie użytkownika (z użyciem JavaScriptu) oraz weryfikację po stronie serwera (z użyciem wyrażeń regularnych);
- udostępniać kilka standardowych definicji weryfikacji najczęściej spotykanych danych, na przykład adresów e-mail;
- umożliwiać wypisywanie etykiet wymaganych pól pogrubioną czcionką;
- umożliwiać ponowne wypisanie formularza z zaznaczeniem błędnie wypełnionych elementów;
- automatycznie wypisywać błędy, bez formatowania;
- wykonywać wszystkie wymienione wyżej zadania za pomocą pojedynczego skryptu PHP.

Na pierwszy rzut oka może wydawać się, że realizacja powyższych zadań wymaga utworzenia skomplikowanego modułu. Jednak dzięki odpowiedniemu projektowi architektury możemy osiągnąć zadowalające wyniki bez wprowadzania zbędnej komplikacji. W rzeczywistości istnieje bardziej elastyczny projekt mechanizmu formularzy, niż ten, który chcemy zademonstrować, jednakże wymaga on zastosowania wielu klas zewnętrznych. Celem naszego przykładu jest zademonstrowanie wszystkich koncepcji, które przedstawiliśmy do tej pory. Chcemy pokazać, w jaki sposób można rozwiązać problem utworzenia mechanizmu formularza WWW z zastosowaniem obiektów.

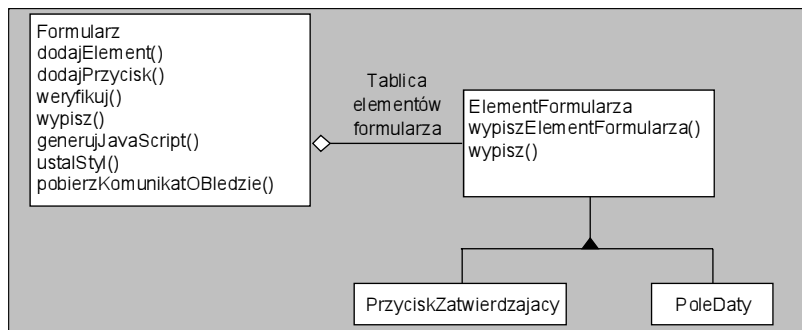
Na początku należy zdefiniować klasę `Formularz`, ponieważ to ona jest główną klasą w naszym mechanizmie. `Formularz` powinien umieć wypisać swoją zawartość, używając definicji stylu, dodawać elementy i przyciski, tworzyć kod weryfikujący dane w JavaScriptcie działający po stronie klienta, weryfikować swoje dane po stronie serwera, a także wypisywać komunikat o błędzie w przypadku problemów z weryfikacją danych.

Następnie potrzebna nam będzie struktura obiektów modelująca wszelkie możliwe elementy formularzy oraz przyciski. Zastosujemy klasę macierzystą o nazwie `ElementFormularza` i rozszerzymy ją za pomocą dziedziczenia tak, aby obejmowała wszystkie elementy formularza. Takimi elementami mogą być pola tekstowe, pola daty, duże pola tekstowe, hasła, pola wysyłki plików czy też listy wielokrotnego wyboru. Tworząc klasę macierzystą `ElementFormularza` i wykorzystując możliwości polimorfizmu, możemy dodawać dowolną liczbę typów elementów formularza bez konieczności modyfikacji logiki definiującej wypisywanie, weryfikację oraz generowanie kodu w JavaScriptcie. Przyjrzyjmy się naszemu modelowi obiektowemu:

Ten model wykorzystuje niemal tę samą standardową hierarchię zagnieżdżenia i dziedziczenia, którą omówiliśmy przy okazji omawiania wcześniejszych przykładów w tym rozdziale, z dwoma wyjątkami. Po pierwsze, schemat pokazuje, że elementy formularza nie są zawarte w obiekcie formularza. Chociaż fizycznie elementy są składowymi formularza, zachowują się inaczej w momencie jego utworzenia. Dodaliśmy metody `dodajElement()` oraz `dodajPrzycisk()` służące do dodawania elementów do formularza. Formularz nie posiadający elementów jest nadal pełnoprawnym, choć niezbyt użytecznym obiektem klasy.

Druga komplikacja dotyczy związków zawierania oraz metody `dodaj()` w klasach `ListaWyboru` oraz `ListaWielokrotnegoWyboru`. Pozwala to na dodawanie elementów do pola wyboru w ten sam sposób, w jaki można to zrobić w przypadku formularza. Mechanizm ten jest praktycznie przezroczysty dla programisty. Znaczenie naszego kodu polega na tym, że metoda `wypisz()` każdej z klas potomnych klasy `ElementFormularza` może zostać zrealizowana w dowolny sposób. Możemy wypisać znaczniki elementów pola wyboru w dowolny sposób, nie naruszając żadnej z zasad opisanych w modelu dziedziczenia. Mniejsze, lecz podobne modele dziedziczenia możemy zdefiniować dla przycisków:

Posiadamy już solidny fundament dla struktur formularzy, lecz w jaki sposób zadbać o ich atrakcyjny wygląd? Zastosujemy osobną klasę `StylFormularza`, co pozwoli nam na dowolne definiowanie stylu formularza. W naszym przypadku zdecydowaliśmy się na wykorzystanie HTML-u. Często logika prezentacji jest umieszczana w tym samym miejscu, co logika aplikacji, lecz nie jest to dobra praktyka. Komponenty stylu lub elementy dekoracyjne pozwalają na umieszczenie logiki prezentacji osobno, dzięki czemu nasz obiekt jest bardziej spójny. Dodatkową korzyścią płynącą z oddzielenia elementów dekoracyjnych od logiki obiektu jest to, że można zmienić sposób prezentacji obiektu bez zmiany logiki obiektu, dzięki czemu łatwiej go rozbudowywać i stosować w nowym projekcie.

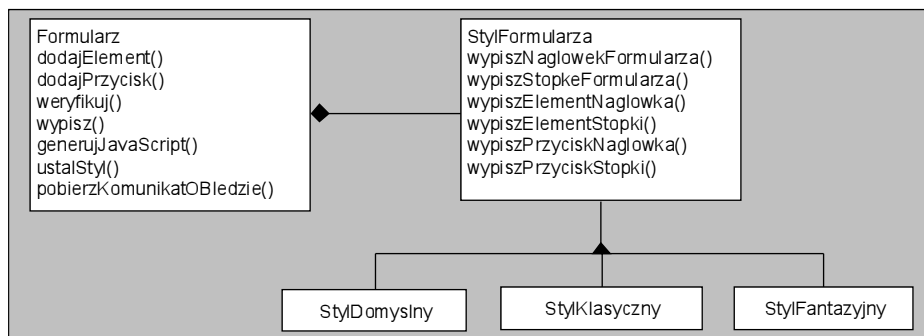
W celu zdefiniowania stylu formularzy wykorzystamy możliwość delegacji. Jednym ze stosowanych układów projektowych jest zastosowanie zewnętrznego obiektu dekoratora. Dzięki strukturalnej naturze języka HTML łatwo jest zrealizować taką funkcję za pomocą obiektu osadzonego. Dzięki temu diagram przepływu informacji pomiędzy obiektami jest o wiele czytelniejszy bez negatywnych efektów ubocznych, ponieważ możemy osiągnąć te same możliwości, co w przypadku zastosowania zewnętrznego obiektu dekoratora.

Klasa `StylFormularza` została rozszerzona o trzy klasy potomne. Klasa `StylDomyslny` jest wykorzystywana przez konstruktor klasy `Formularz`. Pozostałe dwie klasy reprezentują dowolne style, które można zastąpić własnymi, w zależności od upodobań. Dzięki takiemu projektowi możemy tworzyć efektowne formularze, definiując nowe obiekty stylu.

```

$formularz->ustawStyl(new StylFantazyjny());
$formularz->wypisz();
  
```

Oto diagram w UML-u przedstawiający formularz z komponentem definicji stylu:

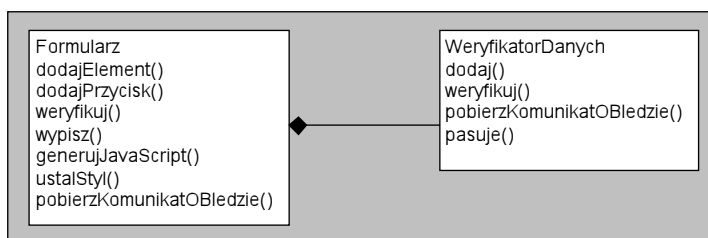

Jeśli chcemy zmodyfikować kolorystykę, możemy powyższy zapis zmodyfikować następująco:

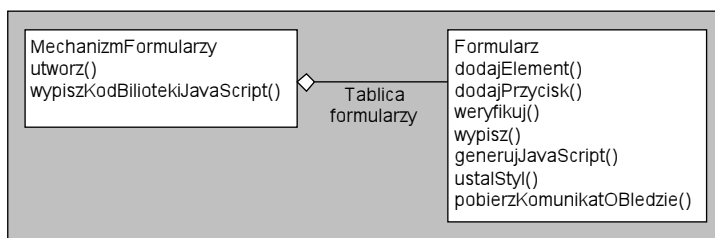
```
$formularz->ustawStyl(new NowyStyl());
$formularz->wypisz();
```

Dzięki temu nie ma potrzeby przeprowadzania jakiegokolwiek modyfikacji w ramach logiki aplikacji.

Przedostatni element stanowi obiekt weryfikacji danych formularza. Omawiając delegację, stworzyliśmy już odpowiednią klasę. Model obiektowy tej klasy przedstawiamy na kolejnym diagramie:

Aby zarządzać wieloma formularzami, potrzebujemy wspomnianej wcześniej klasy MechanizmFormularzy, która jest naszą ostatnią klasą. MechanizmFormularzy będzie narzędziem służącym do zarządzania większą liczbą formularzy i posłuży do odtwarzania kodu JavaScript. Klasa ta działa również jako klasa fabryczna, ponieważ możemy tworzyć formularze za jej pomocą. Oto diagram przedstawiający model obiektowy klasy MechanizmFormularzy:

Powodem, dla którego obiekt klasy MechanizmFormularzy tworzy formularze, jest możliwość kontroli przezeń zależności określających kod JavaScript niezbędny do realizacji zadań formularzy. Jest to potrzebne dla implementacji mechanizmu weryfikacji poprawności danych po stronie klienta. W tym momencie nasz mechanizm jest już prawie ukończony. Poniżej przedstawiamy kod demonstrujący łatwość wykorzystania naszego modelu w celu utworzenia formularza, który przedstawiliśmy wcześniej:

```
$mechanizmFormularza = new MechanizmFormularza();
$formularz = $mechanizmFormularza->utworz('formularz', 'Nazwa Formularza',
                                           $PHP_SELF, 'post');
$formularz->dodajElement(new NaglowekFormularza('Informacje ogólne'));
$formularz->dodajElement(new PoleTekstowe('imie_nazwisko', '',
                                           'Imię i nazwisko', ALPHA,
                                           'Brak imienia i nazwiska', true));
$formularz->dodajElement(new PoleUkryte('idUzytkownika', '1'));
```

```

$formularz->dodajElement(new PoleHasla('haslo', '', 'Hasło', PASSWORD,
    'Hasło musi składać się co najmniej z czterech znaków',
    true));
$formularz->dodajElement(new PoleTekstowe('email', '', 'Adres e-mail', EMAIL,
    'Nieprawidłowy adres e-mail',
    true));
$formularz->dodajElement(new DuzePoleTekstowe('opis', '', 'Opis', ALPHANUMERIC,
    'Brak opisu osoby', false,
    array('rows' => 10,
    'cols' => 40,));
$formularz->dodajElement(new PoleDaty('data_zatrudnienia', '',
    'Data zatrudnienia', false));
$formularz->dodajElement(new WyborPliku('plik', 'Plik', false));
$wybor = new ListaWyboru('rodzaj_stawki', 'S', 'Rodzaj stawki', true);
$wybor->add('Godzinowa', 'G');
$wybor->add('Miesięczna', 'M');
$formularz->dodajElement($wybor);
$wybor = new ListaWielokrotnegoWyboru('stanowisko', $stanowisko, 'Stanowisko',
    false);

$wybor->add('Planista', 'P');
$wybor->add('Dyrektor', 'D');
$wybor->add('Inżynier', 'I');
$wybor->add('Analityk', 'A')}
$formularz->dodajElement($wybor);
$formularz->dodajPrzycisk(new PrzyciskZatwierdzajacy('wysluj', 'Wyślij'));
$formularz->dodajPrzycisk(new PrzyciskZerujacy('wyczysc', 'Wyczyść'));

if ($wysluj == 'Wyślij') {
    $danePoprawne = $formularz->weryfikuj();
    if ($danePoprawne) {
        echo('w porządku');
        // przetwarzanie informacji w bazie danych itp.
    } else {
        echo ($formularz->pobierzKomunikatOBledzie());
        $formularz->wypisz();
        $mechanizmFormularza->wypiszKodBibliotekiJavaScript();
        echo($formularz->generujKodJavaScript());
    }
} else {
    $mechanizmFormularza->wypiszKodBibliotekiJavaScript();
    $formularz->wypisz();
    echo($formularz->generujKodJavaScript());
}

```

Ojej, nie ma ani kawałka kodu implementacji? Co robić? Na to pytanie łatwo odpowiedzieć — napisz to. Jeśli masz zamiar nauczyć się programowania zorientowanego obiektowo i doceniasz koncepcje, które tutaj poznałeś, Twoim pierwszym zadaniem powinno być dokończenie tego modułu. Nie będzie to strata czasu, ponieważ będziesz mógł wykorzystać ten kod w *wielu programach*. Pożegnaj się z tymi wszystkimi darmowymi modułami znajduwanymi w Sieci i zacznij stosować elementy utworzone własnoręcznie.